

Vlaamse
overheid

Afwegingskader

Beheer van historische dreven

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

AGENTSCHAP
NATUUR & BOS

COLOFON

TITEL

Afwegingskader voor het beheer van historische dreven.

REEKS

Afwegingskaders agentschap Onroerend Erfgoed nr. 14

AUTEURS

Koen Berwaerts, Virginie Peeters en Pieter-Jan Reynaert.

JAAR VAN UITGAVE

2024

Een uitgave van het agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving & het Agentschap voor Natuur en Bos, Beleidsdomein Omgeving

Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment & the Agency for Nature and Forests of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde en Goedele Van der Spiegel.

LEDEN STUURGROEP

Gonda Callaert, Marc De Bie, Rudy De Graef, Anne Stuer, Ines Van Limbergen en Koen Berwaerts.

LEDEN PROJECTTEAM

Dirk Artois, Ruben De Coninck, Bart Hoeymans, Steven Laureys, Virginie Peeters, Pieter-Jan Reynaert, Koen Smets en Koen Berwaerts.

LEDEN KLANKBORDGROEP

Kris Boers, Tim Clement, Karl Cordemans, Nico D'hamers, Koert David, Veronique de Bethune, Kathleen De Clercq, Kurt De Meulemeester, Ann De Rycke, Charlotte De Wit, Ellen Decraene, Jelle Demuyne, Ruth Devolder, Hans Druart, Kjell Dupon, Pieter Gerrits, Katrien Hebbelinck, Martin Hermy, Koen Himpe, Bert Janssens, Conny Lambert, Alex Lefevre, Ralph Maréchal, Dries Martens, Charlotte Mergaert, Jasmine Michiels, Marleen Moelants, Gilles Paelinck, Kris Pattyn, Laura Pinson, Vanessa Reynaert, Marco Roegiers, Annelies Schepens, Eddy Timmers, Dries Tys, Annelies Van Caenegem, Peter Van de Veire, Hans Van Dyck, Peter Van Dyck,

Niels Van Steenberghe, Kris Vandekerckhove, Tom Vandelannoite, Bob Vandendriessche, Kathleen Vandeputte, Anneleen Vanderputten, Mich Vanderwegen, Nele Vanmaele, Wouter Vanpoucke, Axel Verachtert, Josse Verdegem, Inge Verdurmen, Kris Verheyen, Elie Vernack, Judith Wouters en Guy Wuyts.

OMSLAGILLUSTRATIES

Dreef in de Rijkswelddadigheidskolonie van Wortel.
Foto Wim Verschraegen.

FOTO'S EN ILLUSTRATIES

Alle foto's en illustraties zijn copyright Onroerend Erfgoed (Koen Berwaerts, Virginie Peeters, Geert Van der Linden en Nele Vanmaele) tenzij anders vermeld.

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II Laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Agentschap voor Natuur en Bos
Koning Albert II laan 15 bus 177
1210 Brussel
T +32 2 553 81 02
natuurenbos@vlaanderen.be
www.natuurenbos.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Gebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/IXNA6115>
ISSN 2565-697X
D/2024/3241/167

////////////////////////////////////

AFWEGINGSKADER
BEHEER VAN
HISTORISCHE
DREVEN

////////////////////////////////////

KOEN BERWAERTS, VIRGINIE PEETERS EN PIETER-JAN REYNAERT

INHOUD

1 INLEIDING 6

2 METHODIEK OPMAAK AFWEGINGSKADER 6

2.1 UITGANGSPUNTEN 6

2.1.1 SCOPE 6

2.1.2 WAT VALT BIJEN DE OPZET VAN HET AFWEGINGSKADER? 7

2.1.3 DOELGROEP 7

2.2 AANPAK 8

2.2.1 FASE 1: SCHERPSTELLEN ONDERZOEKSVRAAG, FASERING PROCES EN TIMING, SAMENSTELLING OVERLEGORGANEN, UITWISSELEN GEGEVENS..... 8

2.2.2 FASE 2: OPMAAK SET BEOORDELINGSELEMENTEN 8

2.2.3 FASE 3: VERFIJNING EN AFSTEMMING VAN BEOORDELINGSELEMENTEN MET WERKGROEP 11

2.2.4 FASE 4: OPMAAK AFWEGINGSKADER 11

2.2.5 FASE 5: AFTOETSING KLANKBORDGROEP EN HERWERKING PROJECTTEAM 11

2.2.6 FASE 6: AFWERKEN AFWEGINGSKADER 11

3 INHOUDELIJK LUIK (STRUCTUUR AFWEGINGSKADER) 11

3.0 STAP 0: VRAAG VAN EIGENAAR/BEHEERDER/(ADVISERENDE) OVERHEID/DERDEN 12

3.1 STAP 1: NORMEN, WAARDEN, KANSEN/BEDREIGINGEN 13

3.1.1 SPOOR 1: NORMEN 13

3.1.2 SPOOR 2: WAARDEN 16

3.1.3 SPOOR 3: KANSEN/BEDREIGINGEN 21

3.2 STAP 2: ONTWIKKELEN VAN SCENARIO'S OP BASIS VAN SET VAN AFWEGINGSPRINCIPES... 21

3.2.1 ALGEMEEN..... 21

3.2.2 AFWEGINGSPRINCIPES..... 22

3.3 STAP 3: AFTOETSEN AAN AFWEGINGSPRINCIPES EN WAARDENKADER..... 27

3.3.1 AFWEGING TEN OPZICHTE VAN DE PRINCIPES 27

3.3.2 AFWEGING TEN OPZICHTE VAN HET WAARDENKADER..... 28

3.3.3 INZET VAN MILDERENDE MAATREGELLEN 30

3.4 STAP 4: BESLISSING VOORKEURSSCENARIO (+ MOTIVATIE) 30

3.5 STAP 5: VERGUNNINGEN- EN TOELATINGSPROCEDURE 31

4 PROCESLUIK 31

4.1 BETROKKEN ACTOREN 31

4.2 PROCESPRINCIPES..... 33

5 CONCRETE TOEPASSINGEN AFWEGINGSKADER 34

5.1 CASE LINDENLAAN ERTVELDE 35

5.1.1 VRAAG VAN EIGENAAR/BEHEERDER..... 35

5.1.2 NORMEN 35

////////////////////////////////////

5.1.3	WAARDEN	37
5.1.4	KANSEN EN BEDREIGINGEN	40
5.1.5	SCENARIO-ONTWIKKELING	40
5.1.6	AFWEGING EN MOTIVERING	43
5.1.7	BESLISSING EN MOTIVERING	46
5.2	CASE KASTEELDOMEIN WIPPELGEM – BEUKENDREEF.....	47
5.2.1	VRAAG VAN EIGENAAR/BEHEERDER	47
5.2.2	NORMEN	47
5.2.3	WAARDEN	49
5.2.4	SCENARIO-ONTWIKKELING	51
5.2.5	AFWEGING EN MOTIVERING	52
5.2.6	BESLISSING EN MOTIVERING	56
6	HOE GA JE AAN DE SLAG?.....	56
7	SAMENVATTING	56
8	BIJLAGEN.....	58
8.1	BRONNEN	58
8.2	SAMENSTELLING STUURGROEP, PROJECTTEAM EN KLANKBORDGROEP.....	59
8.2.1	STUURGROEP	59
8.2.2	PROJECTTEAM	59
8.2.3	KLANKBORDGROEP	60

1 INLEIDING

Vlaanderen is rijk aan beschermde historische dreven. Een goed beheer van die *wegen of paden omzoomd met bomen* is essentieel om dit erfgoed door te geven aan de volgende generaties, maar ook om andere waarden zoals de natuurwaarde in stand te houden of te versterken. Het beheer staat voor een aantal uitdagingen die een snelle evolutie doormaakten. Denk maar aan de gevolgen van de klimaatverandering voor het behoud, het beheer en de beleving van dreven. De zoektocht naar duurzame oplossingen voor het beheer van dreven maakt het niet evident om hier eenduidige antwoorden op te bieden.

Het agentschap Onroerend Erfgoed nam het initiatief om samen met het Agentschap voor Natuur en Bos een afwegingskader op te maken voor een geïntegreerd beheer van deze dreven. Dit kader moet helder maken welke principes en waarden beide agentschappen in overweging nemen in de zoektocht naar optimale scenario's en finaal bij het beoordelen van advies- of toelatingsaanvragen. Dit kader willen beide agentschappen ook bij vooroverleg¹ met de eigenaars en beheerders gebruiken. Het kan ook inspiratie bieden bij de opmaak van beheersplannen voor dreven en hun omgeving.

Ook bij het publiek ligt de aanpak van dreven gevoelig: vooral het al dan niet vellen van bomen is de laatste jaren een *hot topic* waarover allerlei belanghebbenden hun eigen mening uitspreken. Naast meningen en overtuigingen groeiden de jongste jaren ook wetenschappelijke inzichten over het multifunctioneel belang van opgaande groene lijnen in het landschap, zoals historische dreven. Met dit afwegingskader willen beide agentschappen dan ook hun motivatie bij het beoordelen van aanvragen duiden aan een breder publiek.

2 METHODIEK OPMAAK AFWEGINGSKADER

2.1 UITGANGSPUNTEN

2.1.1 Scope

Het doel van het afwegingskader is om tegemoet te komen aan de vragen van verschillende actoren (erfgoedconsulenten, dossierbehandelaars, vergunningverleners, eigenaars en het brede publiek) over het beheer van historische dreven. Het kader wil een oplossing aanreiken voor problemen met vergunningsplichtige en toelatingsplichtige werkzaamheden aan historische dreven.

Onder de term 'dreven' verstaan we *'een weg of pad waar langs twee kanten bomenrijen staan of ooit gestaan hebben'*² Waterwegen met langs beide kanten één bomenrij behoren niet tot de scope van dit afwegingskader; dijken langs waterwegen omzoomd met twee rijen bomen wel.

Het kader is gericht op 'historische dreven' die deel uitmaken van een beschermde context (een beschermd cultuurhistorisch landschap, stads- of dorpsgezicht, monument) of erfgoedlandschap én

¹ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/handreiking-vooroverleg>

² "Een dreef is een al dan niet verharde, meestal rechte weg, (aanvankelijk) aangelegd in het buitengebied. Dreven kennen doorgaans een duidelijke aanleg, meestal met een (licht) verhoogd tracé, waarbij langs weerszijden voldoende ruimte is voor grasbermen en bomenrijen die met een vaste tussenafstand werden aangeplant. Meestal zijn er ook grachten aangelegd om het wegdek te ontwateren. Dreven werden aangelegd als toegang tot een gebouw van aanzien (kastelen, abdijen, grote hoeven ...), als onderdeel van een tuin- of parkarchitecturaal concept, om twee belangrijke locaties met elkaar te verbinden (meestal kasteel, kerk of dorp) of om heide en bossen te ontginnen." (<https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemas/ERFGOEDTYPES/c/128>)

waarvan het Agentschap voor Natuur en Bos de werken adviseert omwille van hun ligging in de bestemming groengebied of de aanwezigheid van beschermde soorten zoals vleermuizen. Het kader vertrekt dus vanuit een duo-sectoraal standpunt voor een geïntegreerd beheer van historische dreven waarin we erfgoed- en natuurwaarden en afwegingsprincipes opnemen. Ondanks de specifieke focus op dreven in een beschermde context, zijn er geen beperkingen om het kader ook toe te passen op dreven die niet over dergelijk beschermingsstatuut beschikken maar waar wel erfgoed- of natuurwaarden aanwezig zijn. Dit geldt ook voor andere lijnvormige beplantingen zoals kanaalbeplantingen of eenzijdige bomenrijen.

Bij de afweging is het ook belangrijk om geen kansen of bedreigingen te missen vanuit andere sectoren of beleidsvelden. Deze elementen neemt men daarom mee in het afwegingsproces voor zover ze de erfgoed- en natuurwaarden niet schenden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan doelstellingen over verkeersveiligheid, mobiliteit, recreatie en andere ecosysteemdiensten.

Het afwegingskader expliciteert tot slot ook het afwegingsproces: vanaf de eerste stap (initiële vraag voorafgaand aan de formele vraag voor een toelating, kap- of omgevingsvergunning) tot de laatste stap (het formuleren van een voorkeursscenario met motivatie).

2.1.2 Wat valt buiten de opzet van het afwegingskader?

Het kader is geen handleiding voor het beheer van dreven. Daarvoor zijn al enige tijd handleidingen voorhanden: vanuit erfgoeddoogpunt³ en natuuroogpunt⁴. Ook bosbeheer (losstaand van dreven) behoort niet tot de scope van dit afwegingskader. Het gaat dan om hooghout-, middelhout-, hakhout- en ander beheer van vlakvormige percelen met bomen.

2.1.3 Doelgroep

De eindgebruikers van het afwegingskader zijn onder meer:

- Agentschap Onroerend Erfgoed: erfgoedconsulenten en onderzoekers;
- Agentschap voor Natuur en Bos: dossierbehandelaars, boswachters, regiobeheerders en specialisten;
- Vergunningverlenende overheden (bestuurders en ambtenaren), waaronder de erkende onroerenderfgoedgemeenten;
- Erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOED's);
- Regionale Landschappen;
- Terreinbeherende organisaties;
- Aanspreekpunt Privaat Beheer;
- Bosgroepen;
- Erkende boomverzorgers, waaronder Bomen Beter Beheren vzw;
- Landschapsarchitecten en -planners;
- Eigenaars/beheerders van dreven (professionele landbouwers, particulieren, lokale overheden, Vereniging voor Openbaar Groen, Agentschap Wegen en Verkeer, De Vlaamse Waterweg, Vlaamse Landmaatschappij ...).

³ Van Driessche et al. 2017. pp. 108-146.

⁴ Technisch vademecum Bomen. 2008.

2.2 AANPAK

Hieronder lichten we toe hoe het afwegingskader tot stand kwam. Voor deze opmaak, de structurele vormgeving en de algemene werking van het afwegingskader haalden we inspiratie bij het "Afwegingskader voor actieve landbouwbedrijven in beschermd erfgoed", een kader dat ook vertrekt vanuit een duo-sectoraal standpunt (in dit geval: erfgoed en landbouw)⁵.

De projectstructuur bestond uit een stuurgroep (rol: bewaken van de mijlpalen tijdens het opmaakproces), het projectteam (rol: overleggroep die het afwegingskader uitwerkte) en een klankbordgroep (rol: kwaliteit vergroten, betrokkenheid realiseren, draagvlak creëren). Aandacht ging naar een brede maar evenwichtige vertegenwoordiging en een heldere rolverdeling. De samenstelling zag er als volgt uit (zie ook bijlage):

- Stuurgroep:
 - o eigenaar (hoofd afdeling Beheer agentschap Onroerend Erfgoed);
 - o leverancier (directeur team Onderzoek Landschappen agentschap Onroerend Erfgoed);
 - o klant (regiodirecteur afdeling Beheer agentschap Onroerend Erfgoed en vertegenwoordiger van de erkende IOED's);
 - o projectleider.
- Projectteam: medewerkers van het agentschap Onroerend Erfgoed, het Agentschap voor Natuur en Bos, de IOED's, de Regionale Landschappen, de KULeuven en de projectleider.
- Klankbordgroep: agentschap Onroerend Erfgoed, Agentschap voor Natuur en Bos, Agentschap Wegen en Verkeer, De Vlaamse Waterweg, Vlaamse Landmaatschappij, departement Omgeving, de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed, lokale besturen (waaronder erkende onroerenderfgoedgemeenten), intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten, erkende boomverzorgers en de vakvereniging Bomen Beter Beheren vzw, Vereniging voor Openbaar Groen, Erfgoedstichting Vlaams-Brabant, academici, Natuurpunt vzw, Regionale Landschappen en Blikveld Landschapsarchitecten.

2.2.1 Fase 1: scherpstellen onderzoeksvraag, fasering proces en timing, samenstelling overlegorganen, uitwisselen gegevens

In deze eerste fase schreef de projectleider het projectverloop uit. De stuurgroep stelde de scope, de onderzoeksvraag en de projectstructuur scherp. Het projectteam maakte concrete afspraken over het ter beschikking stellen van gegevens voor verdere analyse.

2.2.2 Fase 2: opmaak set beoordelingselementen

Voor de opmaak van het afwegingskader is het belangrijk om een beeld te krijgen van de beoordelingselementen die we momenteel gebruiken in premie-, vergunnings- of toelatingsdossiers en beheersplannen over historische dreven. Daarbij gaat het over elementen die het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos gebruiken in hun advisering of aflevering van toelatingen, vergunningen en machtigingen.

Als eerste stap verzamelde het projectteam dossiers over beschermde dreven, waarbij het agentschap Onroerend Erfgoed een aanvraag beoordeelde. Om deze dossiers te bekomen, maakten we een koppeling tussen een lijst van 387 aanduidingsobjecten⁶ met 'dreven' als typologie (fig. 1) en alle premie-, vergunnings- of toelatingsdossiers die aan deze aanduidingsobjecten waren verbonden. Deze

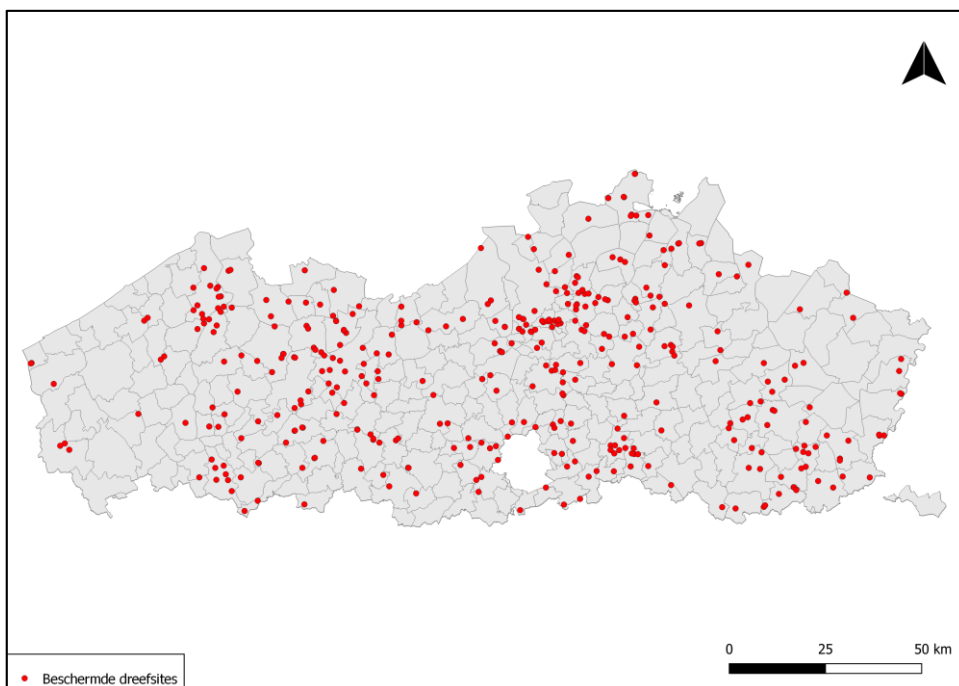
⁵ Afwegingskader voor actieve landbouwbedrijven in beschermd erfgoed. 2016.

⁶ Aanduidingsobjecten geven het juridische statuut van een of meerdere erfgoedobjecten weer. Het kan gaan om een vastgesteld of een beschermd object, UNESCO Werelderfgoed of een erfgoedlandschap. In dit afwegingskader ligt de focus op beschermde objecten en erfgoedlandschappen.

koppeling resulteerde in een tabel met circa 10.000 dossiers: het projectteam doorzocht en selecteerde handmatig de dossiers die gingen over dreven. In totaal selecteerden we uiteindelijk 62 cases. De spreiding over de verschillende provincies was: Antwerpen: 17, Limburg: 10, Oost-Vlaanderen: 14, Vlaams-Brabant: 10 en West-Vlaanderen: 11. Daarnaast kozen we vijf beheersplannen uit, waarin de beheermaatregelen van één of meerdere beschermde dreven zijn opgenomen. Het projectteam stelde deze selectie op met een evenwichtige spreiding in tijd en ruimte, rekening houdende met de volgende aspecten:

- Geografie (spreiding over regio's/provincies);
- Type bescherming (cultuurhistorisch landschap, stads- of dorpsgezicht, monument) of erfgoedlandschap;
- Landschappelijke context (in een bos, in een vallei/kouter, in een kasteeldomein ...);
- Type bestemming (woongebied, natuurgebied ...).

Figuur 1. Ruimtelijke situering van aanduidingsobjecten in Vlaanderen met 'dreven' als typologie.

Vervolgens filterden we uit deze 62 cases ook diegenen waarbij het Agentschap voor Natuur en Bos een aanvraag heeft beoordeeld. Het was, door ICT-beperkingen, enkel mogelijk om de dossiers op te sporen die dateren van de voorbije vijf jaar (periode tweede helft 2018 t.e.m. maart 2023). Daardoor zijn in totaal tien cases⁷ ofwel twee per provincie geselecteerd waarbij beide agentschappen de aanvraag beoordeelden (fig. 2). Ook deze dossiers vulden we aan met vijf geïntegreerde beheersplannen⁸.

In totaal gaat het om 72 verzamelde cases: dit zijn dus de 62 hierboven vermelde cases, aangevuld met vijf beheersplannen en vijf geïntegreerde beheersplannen. Zij handelen over vergunningsplichtige en toelatingsplichtige werkzaamheden en zijn gehaald uit 55 verschillende aanduidingsobjecten (fig. 3).

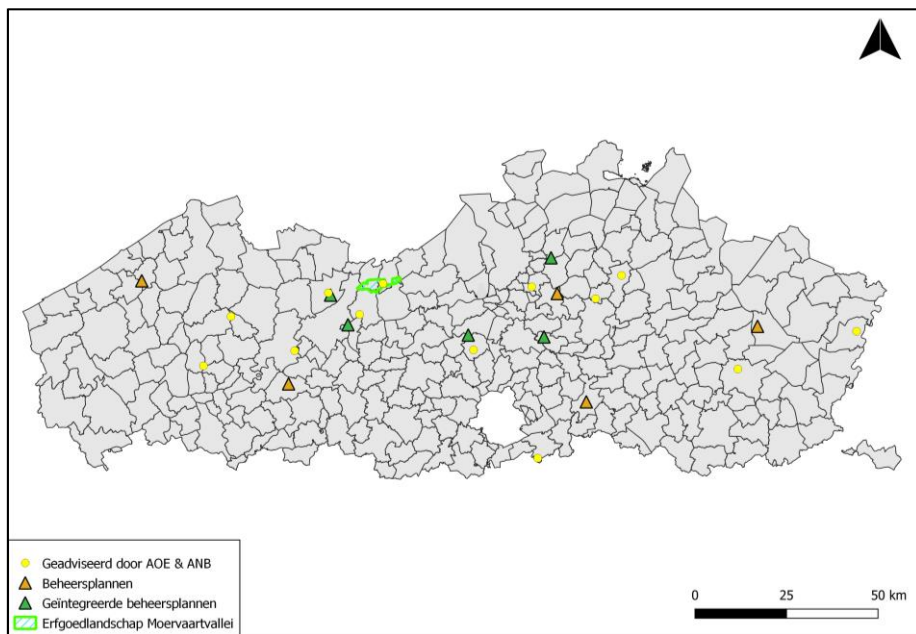
Het projectteam bestudeerde deze selectie nauwgezet, waarna het tien verschillende beoordelingselementen kwalitatief afleidde die stevast terugkeerden:

⁷ Dertien, indien typebrieven agrarisch gebied (TAG) worden meegeteld.

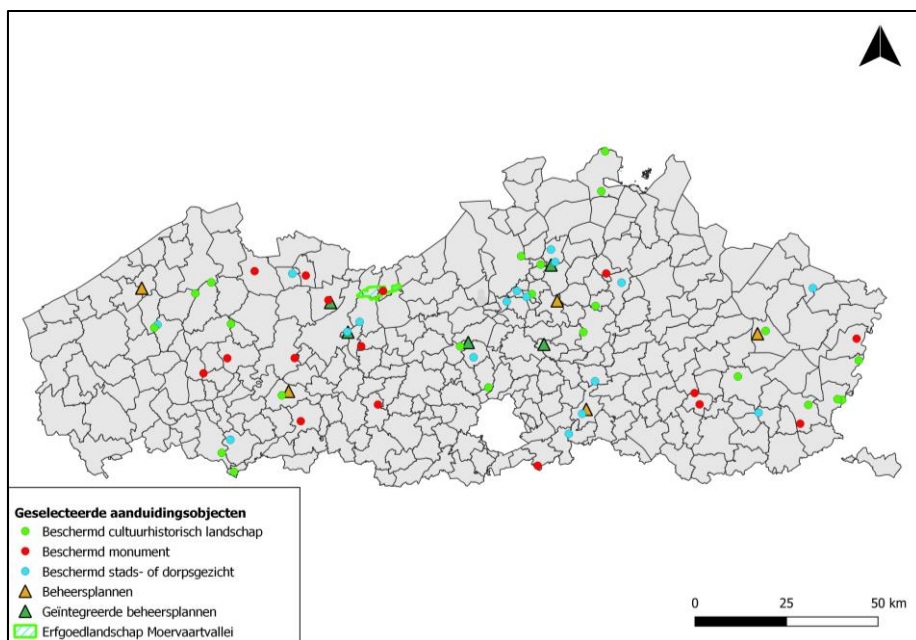
⁸ Een geïntegreerd beheersplan brengt de verschillende beoerdoelstellingen vanuit natuurbehoud én onroerend erfgoed samen in één plan en garandeert één afgestemde gebiedsgerichte visie binnen de geldende regelgeving.

1. Uniformiteit
2. Gelijkjarigheid
3. Gelijksoortigheid
4. Vitaliteit
5. Exemplarische waarde
6. Klimaatresistentie
7. Structuur- en lijnelement
8. Standplaatscondities
9. Gebruik/omgeving
10. Ecologische waarde/biodiversiteit

Figuur 2. Situering van de geselecteerde (geïntegreerde) beheersplannen en de cases waarbij het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos advies gaven.

Figuur 3. Spreiding van de 55 geselecteerde aanduidingsobjecten, de (geïntegreerde) beheersplannen en situering van het erfgoedlandschap Moervaartvallei.

2.2.3 Fase 3: verfijning en afstemming van beoordelingselementen met werkgroep

Naast het uitvoeren van het desktoponderzoek droegen de leden van het projectteam een case voor waarbij het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos een aanvraag beoordeelden. Het projectteam bepaalde vervolgens welke beoordelingselementen meespeelden bij deze afweging. Daarnaast bracht het ook de normen, waarden, kansen en bedreigingen in rekening.

Eenmaal het desktoponderzoek afgerond was, bakende het projectteam de beoordelingselementen verder af en werkte het het afwegingsproces uit.

2.2.4 Fase 4: opmaak afwegingskader

Op basis van de bevindingen uit de voorgaande stap kon het projectteam een eerste ontwerp-afwegingskader ontwikkelen en het in de praktijk toetsen. Het projectteam onderwierp drie specifieke cases in Gent aan het afwegingskader, met name de dreven aan de Drongensesteenweg, de Westerbegraafplaats en de Parklaan. Deze nauwgezette studie en behandeling door het projectteam legden enkele pijnpunten van het ontwerp-kader bloot: o.m. het ontbreken van een tijdsvenster, onduidelijke definities van afwegingselementen en waarden, ontbreken van normen en milderende maatregelen. Op basis van de opmerkingen en kritische bedenkingen stelde het projectteam het afwegingskader verder bij.

2.2.5 Fase 5: aftoetsing klankbordgroep en herwerking projectteam

De aftoetsing bij de klankbordgroep gebeurde in twee fases:

- Schriftelijke bevraging: de belangrijkste opmerkingen gingen over het principe ‘streven naar een homogeen dreefbeeld’, het belang voor vleermuizen, exoten versus inheemse soorten, ecosysteemdiensten, locuswaarde voor erfgoed en natuur, invulling van de economische waarde en kosten-batenanalyse, beschrijving van de natuurwaarde, benchmarking en het belang van participatie.
- Het projectteam verwerkte alle opmerkingen tot een nieuwe versie van het afwegingskader. Ze bezorgde deze versie aan de klankbordgroep voor een toetsing van het afwegingskader d.m.v. een workshop. De deelnemers bezochten twee locaties in de gemeente Evergem: de Lindenlaan in Ertvelde en het kasteeldomein in Wippegem. Elke site kent een specifieke beheerproblematiek. Aan de hand van het afwegingskader zocht men naar mogelijke oplossingsscenario’s. De meerderheid vond het afwegingsproces in het kader bruikbaar. Enkele suggesties waren: toevoegen van concrete voorbeelden en afbeeldingen, nadruk op het doorlopen van het project met alle stakeholders en een verduidelijking van de “kansen en bedreigingen”. Beide cases van de workshop zijn in het afwegingskader opgenomen als voorbeeld.

2.2.6 Fase 6: afwerken afwegingskader

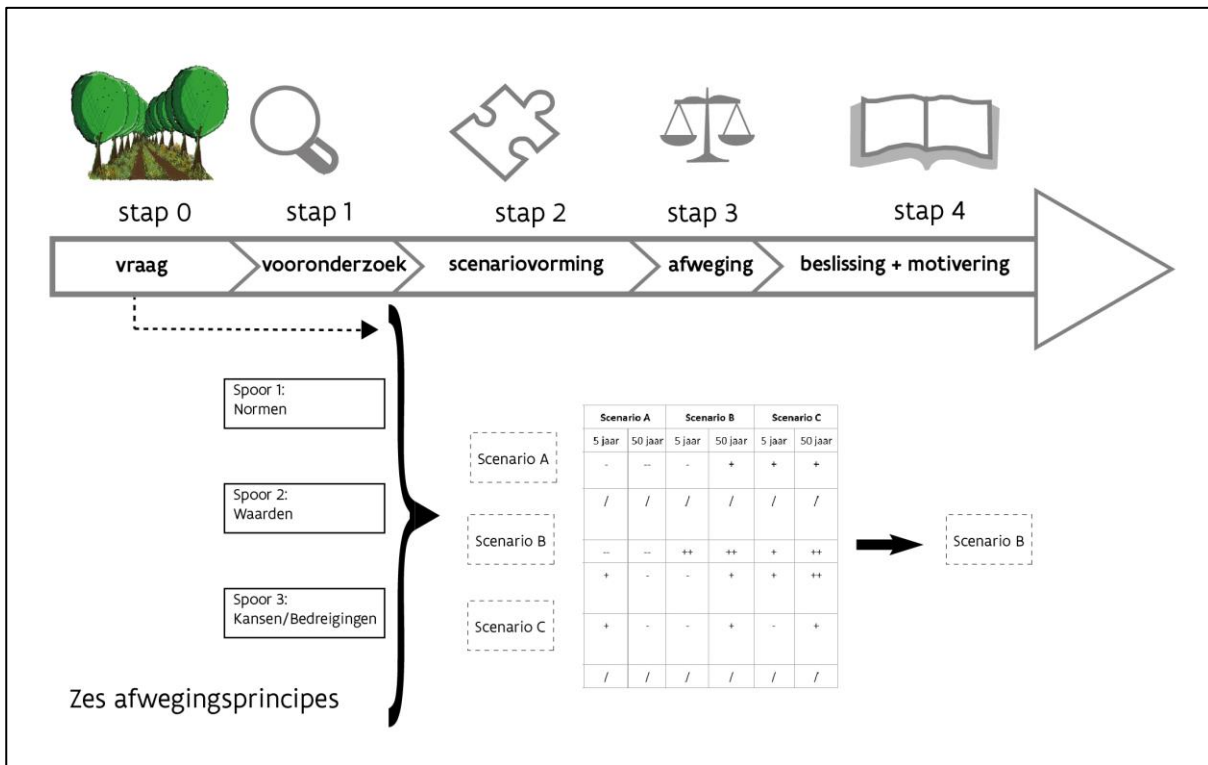
Na aftoetsing met de klankbordgroep en stuurgroep finaliseerde het projectteam de tekst en werkte ze een stappenplan uit voor communicatie en implementatie van het afwegingskader.

3 INHOUDELIJK LUIK (STRUCTUUR AFWEGINGSKADER)

Hoe kan het proces verlopen wanneer men het afwegingskader wenst toe te passen? Hieronder overlopen we de zes stappen. Het is duidelijk dat dit proces een **groepsgebeuren** is waarbij een terreinbezoek en fysiek overleg vanzelfsprekend zijn. Het hele proces staat los van de formele aanvraag

van een toelating of vergunning: dit gebeurt pas **na** het doorlopen van alle stappen in dit afwegingskader⁹.

Figuur 4. Schema met de vijf stappen van het afwegingskader.

3.0 STAP 0: VRAAG VAN EIGENAAR/BEHEERDER/(ADVISERENDE) OVERHEID/DERDEN

Het afwegingsproces vertrekt meestal vanuit een concrete vraag van de eigenaar of beheerder van een beschermde dreef (fig. 4). Soms kan die vraag ook komen van een overheid (lokaal bestuur, agentschap Onroerend Erfgoed, Agentschap voor Natuur en Bos ...) of van derden, zoals gebruikers van de dreef.

Om tot een goede afweging te komen, is het belangrijk om de vraag scherp te stellen zodat we zien welk doel de eigenaar of beheerder voor ogen heeft. Waarom zijn er (eenmalige) werken nodig? In welk breder kader of visie past de vraag? Wat is de voorgeschiedenis en wie zijn de betrokkenen? De impact van de werkzaamheden op de normen en waarden van de dreef (zie verder) speelt een belangrijke rol in welk scenario de voorkeur wegdraagt.

Om onnodige ontwerpkosten te vermijden is het belangrijk om te vertrekken vanuit een concrete vraag en niet vanuit een uitgewerkt ontwerp. Een uitgewerkt ontwerp beperkt namelijk de mogelijkheid om scenario's te bedenken. Deze aanpak biedt het voordeel dat men out of the box kan redeneren bij het ontwikkelen van scenario's in STAP 2.

⁹ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/handreiking-vooroverleg>

Daarnaast is het belangrijk dat de eigenaar of beheerder in functie van de dreef niet alleen maatregelen treft op de korte termijn, maar ook een langetermijnvisie uitwerkt. Waar wil de eigenaar of beheerder binnen 30 jaar staan met de site? Welke evolutie heeft hij of zij in gedachten? Het uitwerken van dergelijke visie kan bijvoorbeeld door het opstellen van een (dreven)beheersplan^{10, 11, 12}. Dit afwegingskader kan daarbij inspireren. In sommige goedgekeurde beheersplannen is er geen uitgesproken beheervisie over de dreef opgenomen: ook hier kan het kader soelaas bieden.

Overweeg in deze fase ook een belanghebbendenonderzoek. Geven de resultaten aan dat er belangrijke¹³ belanghebbenden in het spel zijn? Betrek deze dan al in dit stadium.

Tenslotte is het cruciaal om van bij de start over alle informatie te beschikken die bij de afweging noodzakelijk is. Dit kan gaan over een verslag van een onderzoek over:

- De actuele toestand van de individuele bomen (visuele boombeoordeling of *visual tree assessment* - VTA door erkende boomverzorger);
- De aanwezigheid van (beschermde) fungi, flora en fauna (waaronder vleermuizen);
- De functie van de weg, incl. parkeernoden, noden van zwakke weggebruikers, verkeersstromen (mobiliteitsstudie).

3.1 STAP 1: NORMEN, WAARDEN, KANSEN/BEDREIGINGEN

We starten, voorafgaand aan het formuleren van een antwoord op de vraag van de eigenaar of beheerder, een vooronderzoek op drie sporen (fig. 4)¹⁴. De normen (spoor 1) vormen het kader waarbinnen men moet werken, de waarden (spoor 2) bepalen de richting van de afweging en de kansen/bedreigingen (spoor 3) bieden inspiratie voor win-win oplossingen.

Elk onderzoeksspoor biedt een antwoord op één cruciaal aspect voor een succesvolle oplossing.

1. **Normen:** Welke voorwaarden moeten we respecteren om tot een realiseerbare oplossing te komen?
2. **Waarden:** Wat is waardevol aan de dreef en waarom? Vanuit het geïntegreerde beheer zijn hier erfgoed- en natuurwaarden te verwachten. Uit welke elementen en op welk schaalniveau vloeien deze waarden concreet voort?
3. **Kansen/bedreigingen:** bij het zoeken naar een evenwicht tussen erfgoed-, natuur- en eventuele andere doelstellingen mogen we geen kansen en/of bedreigingen missen vanuit andere sectoren. Het afwegingskader bevat een checklist van elementen die mogelijk een rol kunnen spelen.

3.1.1 Spoor 1: Normen

Algemeen

Normen zijn vastgelegde voorwaarden die op zichzelf volstaan om toepasbaar te zijn. Het in kaart brengen van de normen heeft tot doel om snel een beeld te krijgen van het raamwerk waarbinnen

¹⁰ Van Driessche et al. 2017.

¹¹ Read et al. 2012.

¹² Regionaal Landschap Houtland & Polders maakte bijvoorbeeld voor het Bulskampveld 14 drevenbeheersplannen op.

¹³ Binnen een belanghebbendenonderzoek zijn dat personen of organisaties die een grote betrokkenheid of groot belang hebben in het betreffende project (zie bijvoorbeeld: <https://www.toolshero.nl/verandermanagement/stakeholderanalyse/>).

¹⁴ Afwegingskader voor actieve landbouwbedrijven in beschermd erfgoed. 2016.

voortplantings- of overwinteringsplaatsen op de locatie (dreef) in kwestie kan achterhalen²⁰. In het algemeen geldt dat men in overleg bekijkt welke maatregelen noodzakelijk zijn voor beschermde soorten wanneer de werken hiermee interfereren.

Ten slotte geven we mee dat een goedgekeurd natuurbeheersplan of geïntegreerd beheersplan²¹ – in tegenstelling tot een onroerenderfgoedbeheersplan – voor de beheerder van het terrein een verbintenis inhoudt tot uitvoering van de in het beheersplan opgenomen beheermaatregelen²². In die zin is dergelijk beheersplan mee te nemen als ‘norm’. Men kan in bepaalde gevallen dergelijk beheersplan wel wijzigen of opheffen²³.

Omgeving/ruimtelijke ordening

Vanuit ruimtelijk oogpunt spelen verschillende stedenbouwkundige normen. Voor de toepassing van het afwegingskader zijn onderstaande normen in het bijzonder van belang:

- o VCRO: in het bijzonder Titel 4 vergunningenbeleid, hoofdstuk 3 beoordelingsgronden en hoofdstuk 4 afwijkingmogelijkheden;
- o Stedenbouwkundige verordeningen op gewestelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau;
- o Stedenbouwkundige voorschriften in aanlegplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen.

Daarnaast zijn ook normen van kracht voor water, lucht en bodem²⁴.

Infrastructuur

Deze normen vloeien voort uit alles wat te maken heeft met boven- en ondergrondse infrastructuur die in Vlaanderen veelvuldig het buitengebied doorkruisen. Een historische dreef binnen een bescherming kan gelegen zijn in de buurt van infrastructuur (hoofdwegen, spoorwegen, waterwegen, pijpleidingen, rioleringen, hoogspanningslijnen ...). De aanwezigheid van deze infrastructuur en de normen die ermee gepaard gaan, hebben een impact op het afwegingsproces. Deze infrastructuur kunnen namelijk geflankeerd worden met reservatiestroken, bouwvrije zones, erfdienstbaarheden, beperkingen op maximale bouwhoogte ... De normen en contactgegevens zijn terug te vinden via de website van de betrokken instanties (Elia, Agentschap Wegen en Verkeer²⁵, De Vlaamse Waterweg²⁶, NMBS/Infrabel²⁷, Essenscia²⁸ ...). Naast de normen die voortvloeien uit de grotere infrastructuur kunnen ook lokale buurtwegen en waterwegen een bepalende rol spelen in de beheermogelijkheden van een dreef.

Veiligheid

Als een boom op korte termijn – d.w.z. sneller dan de termijnen die voorzien zijn in de normale aanvraagprocedure voor een kapmachtiging – een risico vormt voor zijn omgeving, spreken we van ‘acuut gevaar’²⁹. Een lokaal bestuur kan dan toestemming geven om de boom te kappen of andere beschermende maatregelen te nemen (bijvoorbeeld snoeien)³⁰. Een grondige evaluatie van het acuut gevaar – zeker als het gaat om veteraan- of monumentale bomen – voert bij voorkeur een erkende boomdeskundige uit. Men bekijkt acuut gevaar op het niveau van een individuele boom, niet van een volledige dreef. De regelgeving vanuit Onroerend Erfgoed (bijvoorbeeld regularisatie via toelating) of Natuur en Bos (bijvoorbeeld compensatie) blijft van toepassing.

²⁰ Van Driessche et al. 2017. p. 135.

²¹ <https://www.onroerenderfgoed.be/een-beheersplan-opstellen>

²² <https://natuurenbos.vlaanderen.be/natuurbeheersplannen/subsidies-voordelen-en-engagementen>

²³ <https://natuurenbos.vlaanderen.be/natuurbeheersplannen/natuurbeheersplan-wijzigen-opheffen>

²⁴ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/klimaat-en-milieu>

²⁵ <https://wegenenverkeer.be/zakelijk/documenten/ontwerprichtlijnen/vergevingsgezinde-wegen>

²⁶ <https://www.vlaamsewaterweg.be/hakhoutbeheer>

²⁷ <https://info.infrabel.be/nl-NL/article/?id=KA-01080>

²⁸ <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/besluit/2017/03/19/2017040116/staatsblad>

²⁹ <https://natuurenbos.vlaanderen.be/voor-lokale-besturen/bomen-en-houtkanten-kappen/bomen-kappen-bij-acuut-gevaar>

³⁰ Het gaat hier dan over bomen buiten de boscontext. Voor bomen in bossen geldt andere regelgeving.

////////////////////////////////////

Andere veiligheidsnormen komen bijvoorbeeld vanuit de brandveiligheid van aanpalende gebouwen. Er is regelgeving die basisnormen vastlegt voor de preventie van brand en ontploffing waaraan nieuwe gebouwen moeten voldoen³¹, waaronder minimale vrije breedte en hoogte van toegangswegen.

3.1.2 Spoor 2: Waarden

Vooraleer men een beslissing kan nemen over het beheer van een historische dreef, maakt men een waardenstelling op: wat is **momenteel** waardevol aan de historische dreef en waarom? De invulling van de waarden gebeurt steeds vanuit de **bestaande toestand**, namelijk de toestand op het moment van de vraag van de eigenaar of beheerder, de overheid of derden. De waardenstelling stelt men op vanuit het duo-sectorale standpunt van het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos. Bij STAP 3 zal men een beoordeling maken van de mogelijke **impact** die een bepaald scenario kan hebben op deze waarden.

ERFGOEDWAARDE
CONTEXTWAARDE
NATUURWAARDE
BELEVINGSWAARDE
HOUTOPBRENGSTWAARDE

3.1.2.1 Verschillende schaalniveaus

Bij de bepaling van de waarden van een historische dreef en de verdere scenario-ontwikkeling is het van belang om een onderscheid te maken tussen drie verschillende schaalniveaus (fig. 5)^{32, 33}:

1. De individuele bomen

Dit is het kleinste schaalniveau. De individuele bomen vormen de originele substantie van het groene erfgoed. Ze zijn vergelijkbaar met de bouwmaterialen van een monument. De originele bomen kunnen een grote wetenschappelijke waarde hebben. Ze verschaffen informatie over de soorten en variëteiten die in het verleden in dreven en langs wegen werden aangeplant. Elke individuele boom heeft ook een natuurwaarde: hij kan bijvoorbeeld het leefgebied zijn van bepaalde fungi, flora of fauna. Ook speelt hij een rol in het fijnmazig groenblauw netwerk van de bebouwde omgeving³⁴. We bekijken de individuele boom boven- en ondergronds.

³¹ Koninklijk Besluit van 7/7/1994.

³² Van Driessche et al. 2017. p. 8.

³³ De methode die we hierbij hanteren is voor wat de erfgoedzijde betreft, gebaseerd op het afwegingskader dat LABO S ontwikkelde voor de ruimtelijke waardering van het erfgoed en verder werd verfijnd in het handboek 'Verankeren van erfgoed in ruimtelijk beleid' door SumResearch, MAAT-ontwerpers, RAAP en PUBLIUS.

³⁴ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/ecosysteemunits-groene-dorpen-en-steden-bouwt-u-met-gezond-bomenverstand>

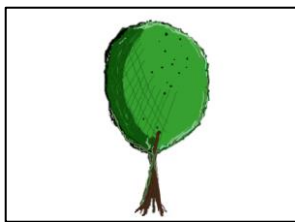

2. De dreef als geheel

De waarde van de dreef kan ook vervat zitten in het ontwerp of het eindbeeld van de dreef (esthetische, kunsthistorische en artistieke waarde). Het dreefbeeld kan onder meer bepaald worden door de uniformiteit van de beplantingen (gelijksoortigheid, gelijkjarigheid, gelijkvormigheid en symmetrie) alsook door de plantafstanden, de snoeivorm, de verhouding tussen de lengte van de takvrije stam en de lengte van de kroon en de lengte en ligging van de dreef. Ook andere elementen binnen de dreef dragen bij aan dit beeld, zoals de berm, wegverharding (bijvoorbeeld kasseien), grachten of de aanwezigheid van hekken, poorten, slagbomen en (ketting)palen. De dreef als verzameling van individuele bomen heeft ook een belangrijke natuurwaarde: ze kan een leefgebied vormen, maar ook een verbindingsfunctie vervullen voor heel veel plant- en diersoorten.

3. De dreef als onderdeel van een groter ensemble

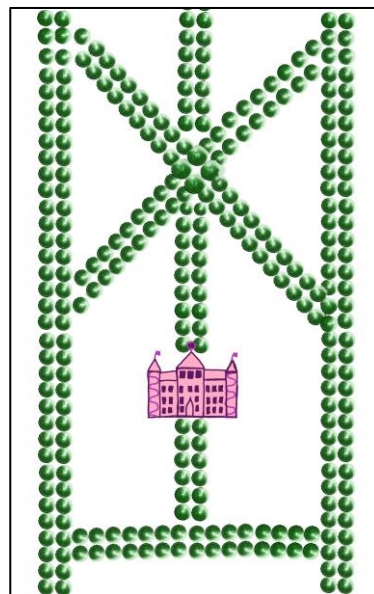
Dreven geven ook vorm en structuur aan een groter ensemble (ruimtelijk-structurerende waarde, stedenbouwkundige waarde, ensemblewaarde). Mooie voorbeelden zijn de drevenstelsels van de rijksweldadigheidskolonies Wortel en Merksplas en van het Houtland. Net zoals een individuele dreef kan een netwerk van dreven een belangrijk leefgebied of verbindingselement vormen voor plant- en diersoorten.

Individuele boom

Dreef als geheel

Ensemble

Figuur 5. De verschillende schaalniveaus bij de analyse van het waardenkader: de individuele boom, de dreef als geheel van individuele bomen met haar geïntegreerde inrichting (wegdek, grachten ...) en het ensemble waar de dreef deel van uitmaakt.

Bij de invulling van de waarden moet men dus aandacht besteden aan de verschillende schaalniveaus gaande van de individuele boom over de dreef als geheel tot het landschap. Het traceren van de waarden verloopt tweeledig. De elementen waaruit de waarden voortvloeien duidt men niet alleen aan op kaart/luchtfoto: bijvoorbeeld objecten, lijnen, zichten Men beschrijft en expliciteert ook de waarden. Hieronder verduidelijken we de concrete betekenis/invulling van de verschillende waarden. Beschermd erfgoed kan zich beperken tot het niveau van de individuele boom of de dreef, maar kan ook een groter landschap omvatten.

de site te bezoeken om een beeld te vormen van de **bestaande toestand** van het erfgoed en door een verslag op te maken op basis van een literatuur-/kaartonderzoek. Deze beschrijving gebeurt in overleg met de eigenaar of beheerder die bij dit proces betrokken is.

Sowieso is het aan te raden om na te gaan in welke mate de erfgoedwaarden uit het beschermingsbesluit aanwezig zijn. Nuanceringen of aanvullingen kunnen nodig zijn bij de waardebeoordeling.

Met het oog op het hedendaagse behoud en beheer van historische dreven is het bepalen van de erfgoedwaarden van groot belang, aangezien het beheer erop gericht is de erfgoedwaarden in stand te houden.

3.1.2.3 Contextwaarde

De contextwaarde van een dreef is de waarde die een dreef bezit op basis van haar grondgebonden structuur ongeacht de erfgoed- en natuurwaarden ervan. De contextwaarde vloeit voort uit de **locatie** van de dreef in haar omgeving. De dreef kan een contextwaarde krijgen wanneer die een **grotere ruimtelijke structuur** ondersteunt of een bepalend deel vormt van een groter kwalitatief geheel⁴¹. Gehelen kunnen onder meer het straatbeeld of een open landschap zijn. De contextwaarde moet men dus in relatie met het bouwkundig geheel en/of het landschap evalueren. De ruimtelijk-structurende-, stedenbouwkundige en ensemblewaarde van het erfgoed staan in nauw verband met de contextwaarde.

De sterkte van de contextwaarde van een dreef weegt men af ten opzichte van de gaafheid van de structuur, het geheel of het landschap dat de dreef ondersteunt. De contextwaarde van een dreef is minder belangrijk wanneer de structuur, het geheel of het landschap waar het object ondersteuning aan biedt, sterk is verstoord. Een toegangsdreef van een abdij of kasteel is een voorbeeld van een dreef met een contextwaarde. Dit is ook zo voor een dreef bestaande uit populierenbomen van een recente variëteit die deel uitmaakt van een drevencomplex.

3.1.2.4 Natuurwaarde

Naast de erfgoed- en de contextwaarde nemen we ook de natuurwaarde in beschouwing. Bij het bepalen van de natuurwaarde gaat men dieper in op de verschillende deelaspecten zoals de biodiversiteitswaarde en de ecologische waarde. De biodiversiteitswaarde is gerelateerd aan de soortenrijkdom en de genetische diversiteit. De ecologische waarde slaat op de betekenis voor (de samenstelling van) levensgemeenschappen, de relaties tussen levende organismen onderling en met de niet-levende omgeving en processen in dreven. Zeldzaamheid (bijvoorbeeld: aanwezigheid van grote rottingsholten) en vervangbaarheid (bijvoorbeeld: in hoeverre en na hoeveel tijd kan men dit object - op dezelfde of een andere plaats - terugkrijgen) kunnen hier ook aan bod komen⁴². De focus hoeft niet enkel op inheemse of streekeigen soorten te liggen, ook exoten kunnen een rol spelen⁴³. De natuurwaarde van exoten is sterk afhankelijk van de standplaats (bijvoorbeeld: in of buiten boscontext), de soortkeuze Een algemene regel kunnen we daarom niet formuleren. Andere factoren kunnen ook de soortkeuze bij de (her)aanplant van dreefbomen bepalen zoals de gevoeligheid voor droogte door klimaatverandering.

Ook vanuit dit aspect kan men dreven vanuit verschillende schaalniveaus bekijken. Zo heeft iedere individuele boom op zich een natuurwaarde: hij levert een **leefgebied** voor bepaalde fungi, flora en fauna. Het gaat dan over de boom-, de struik- en de kruidlaag en het ondergrondse deel. Vaak is het

⁴¹ De Schaapmeester et al. 2015. p. 17.

⁴² Read et al. 2012.

⁴³ Read et al. 2012.

zo dat hoe ouder de boom wordt, hoe groter de natuurwaarde is. Oude, dikke en monumentale bomen hebben vaak holtes en scheuren, waardoor ze een ecologische meerwaarde bieden. Diezelfde grote waarde is eveneens terug te vinden bij de aanwezigheid van dood hout (staand, liggend of gecombineerd)⁴⁴.

Niet alleen individuele bomen dragen bij tot de ecologische waarde, ook de dreef als geheel draagt daartoe bij. Het Agentschap voor Natuur en Bos schat de waarde van een dreef of bomenrij hoger in dan de gecombineerde waarde van individuele bomen⁴⁵. Als lineair groenelement kan een dreef voor bepaalde soorten een **verbindingsfunctie** vervullen: afhankelijk van de precieze context kan dat doordat ze een fysieke verbinding vormt tussen verschillende natuurdelen. In andere gevallen is zo'n verbinding minder belangrijk: de dichtheid van andere lineaire elementen bepaalt het belang van de dreef als functioneel verbindingselement⁴⁶. Zo kunnen bijvoorbeeld vlermuizen, andere kleine zoogdieren en sommige insecten (zoals loopkevers) zich makkelijk verplaatsen tussen twee bosgebieden langs een dreef. Als de ecologische verbinding een belangrijke functie is, moet duidelijk vooropgesteld worden welke soorten het netwerk kunnen gebruiken⁴⁷. Voor beschermde soorten is het belangrijk om dit effectief te onderzoeken. Voor andere soorten kan het volstaan om een expertinschatting te maken op basis van de al aanwezige gegevens.

Verder kan de berm waarop de dreef zich bevindt een grote ecologische waarde bezitten voor fauna, flora of fungi⁴⁸. Voor veel symbiotische paddenstoelen vormen dreven een belangrijk leefgebied, zeker als de bomen een hoge(re) leeftijd hebben, de bermen voedselarm en bladrij zijn, een lage vegetatie hebben en vrij van boomopslag zijn.

3.1.2.5 Belevingswaarde

De belevingswaarde bepalen we door de mate waarin we een dreef als een kwalitatief (zintuigelijk) beeld ervaren. De belevingswaarde is afhankelijk van het **zichtpunt**, de **afstand** van waarop men kijkt (ervaart), de **publieke bekendheid** van het beeld en de **diepere betekenis** van de dreef (iconografische bepaaldheid). Om de belevingswaarde te bepalen, moeten we nagaan hoe het beeld zich aanbiedt aan de toeschouwer en hoe die het beeld **ervaart**⁴⁹. De belevingswaarde van een dreef bepalen we vanuit haar landschappelijke context. Via een participatief traject kan men hier nagaan in welke mate de lokale bevolking de dreef koestert (zie verder bij hoofdstuk 4).

3.1.2.6 Houtopbrengstwaarde

Bomen werden langs grote wegen of in bossen vaak aangeplant omwille van utilitaire en economische redenen⁵⁰. Men kapte de dreven – gevolgd door een heraanplant - vooraleer ze financieel minder of niets meer opbrachten⁵¹. Tegenwoordig kan een dreef nog steeds een houtopbrengstwaarde hebben⁵². Men maakt hier een inschatting in welke mate de dreef in zijn huidige toestand qua houtopbrengst netto inkomsten in euro genereert.

⁴⁴ Technisch Vademecum Bomen. 2008, p. 42-44.

⁴⁵ <https://natuurenbos.vlaanderen.be/voor-lokale-besturen/bomen-en-houtkanten-kappen/bomen-dreven-en-houtkanten-kappen#toc-dreven-en-bomenrijen>

⁴⁶ Persoonlijke mededeling Hans Van Dyck.

⁴⁷ Technisch Vademecum Bomen 2008, p. 45.

⁴⁸ Technisch Vademecum Bomen 2008, p. 46.

⁴⁹ De Schaapmeester et al. 2015. p. 17.

⁵⁰ Van Driessche et al. 2017.

⁵¹ Technisch Vademecum Bomen 2008, p. 42.

⁵² Moereels. 2016.

3.1.3 Spoor 3: Kansen/bedreigingen

Ondanks het duo-sectorale vertrekpunt van het afwegingskader (onroerend erfgoed en natuur), mogen we bij de afweging geen kansen of bedreigingen missen. Deze elementen leveren mogelijk extra argumenten aan om in te zetten op het dreefverhaal en daarom nemen we ze mee in het proces. We moeten wel waken over de impact op de erfgoed- en natuurwaarden.

Het versterken van de erfgoed- en natuurwaarden kan een kans betekenen om het toeristische potentieel van de dreef te vergroten waardoor men ze kan inschakelen in een wandel- of fietsknooppuntennetwerk).

Een dreef kan voor de duurzame levering van talrijke andere goederen en diensten zorgen:

- De mitigatie of adaptatie inzake klimaatverandering^{53, 54}: een dreef kan voor gunstige microklimatologische effecten (bijvoorbeeld: verkoelende effecten voor vee en passanten) zorgen en dus oververhitting en hittestress tegengaan;
- De opname en vastlegging van CO₂, vooral wanneer de dreef uit oudere bomen bestaat;
- De water- en windbuffering bij hevige regenval en wind en het milderen van erosieprocessen;
- De mobiliteit en verkeersveiligheid: dreefbomen kunnen voor verkeersgeleiding zorgen⁵⁵;
- Een positief effect op de mentale en fysieke gezondheid: zuurstofproductie, stilte, aanzetten van sociaal contact, stimuleren tot bewegen, bezinning...^{56, 57}.

De waarde van bomen en dreven voor het leveren van ecosystemediensten kan men ook via bepaalde technieken bepalen⁵⁸ zoals de Boomwaardecalculator⁵⁹ en de Natuurwaardeverkenner⁶⁰.

Bedreigingen voor de erfgoed- of natuurwaarden van een dreef kunnen bijvoorbeeld komen uit doelstellingen voor:

- recreatie: o.a. door schade aan wortels door parkeerdruk, verstoring van fauna en flora ...;
- verkeersveiligheid: o.a. het voorzien van brede(re) fietsstroken kan schade toebrengen aan de aanpalende dreefbomen;
- waterkwaliteit: o.a. de aanleg van gescheiden rioleringsstelsel kan schade toebrengen aan het wortelgestel van bomen.

Het in kaart brengen van dit derde spoor gebeurt door de aanvrager in overleg met de (lokale) vergunningverlenende overheid. Andere sectorale beleidsvelden sluiten aan wanneer relevant.

3.2 STAP 2: ONTWIKKELEN VAN SCENARIO'S OP BASIS VAN SET VAN AFWEGINGSPRINCIPES

3.2.1 Algemeen

Nadat het vooronderzoek op drie sporen inzicht gaf in de verschillende normen, waarden en kansen/bedreigingen kan men één of meerdere **oplossingsscenario's** ontwikkelen (fig. 4). Het

⁵³ Agentschap voor Natuur en Bos, Kompasnaald Natuurbeheer <https://www.natuurenbos.be/kompasnaalden#Natuurbeheer>

⁵⁴ Gillerot et al. 2023.

⁵⁵ <https://wegenenverkeer.be/zakelijk/documenten/ontwerprichtlijnen/vergevingsgezinde-wegen>

⁵⁶ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/ecosysteemunits-groene-dorpen-en-steden-bouwt-u-met-gezond-bomenverstand>

⁵⁷ Aerts et al. 2023.

⁵⁸ Luttik. 2000.

⁵⁹ <https://www.vvog.info/boomwaardecalculator>

⁶⁰ <https://www.natuurwaardeverkenner.be/>

uittekenen van scenario's gebeurt op schetsniveau. Dit betekent dat men nog geen detailplannen uitwerkt maar elk scenario schetsmatig uitwerkt. Het vormen van meerdere oplossingsscenario's is bedoeld om het zoeken naar alternatieve oplossingen te stimuleren. Dit leidt uiteindelijk tot een beter eindresultaat op maat van de site.

Het startpunt van een oplossingsscenario vertrekt van de vraag van de eigenaar of beheerder van een historische dreef, van een (adviserende) overheid of van derden (**STAP 0; hoofdstuk 3.0**). Om een antwoord te bekomen op deze vraag brengt men alle normen, waarden en kansen/bedreigingen in beeld (**STAP 1; hoofdstuk 3.1**). Bij het vormen van de oplossingsscenario's (**STAP 2; hoofdstuk 3.2**) staat de set van richtinggevend afwegingsprincipes centraal en vormen zij als het ware de leidraad die men zo goed als mogelijk volgt. Het is dus niet zo dat men alle principes in alle gevallen moet volgen. Belangrijk daarbij is dat men tracht een zo ideaal mogelijk scenario naar voren te brengen dat de belangrijkste waarden van een dreef garandeert op korte en op lange termijn (zie verder). Dit alles gebeurt binnen de krijtlijnen van de in beeld gebrachte normen. De **afwegingsprincipes** lichten we toe in dit hoofdstuk.

We focussen op een aantal relevante scenario's die een realistische oplossing (**toekomstverwachting**) bieden op de initiële vraag. Mogelijke scenario's voor het beheer van een dreef kunnen zijn: behoud van de huidige generatie dreefbomen (door bijvoorbeeld snoei, inboeten of het nemen van diverse maatregelen om de standplaats te verbeteren) of gehele of gedeeltelijke vervanging van de aanwezige dreefbomen. Bij het formuleren van een of meerdere scenario's om een dreef te vervangen, maakt men een onderscheid tussen verschillende type dreven: ornamentele dreven en boulevards, wegbeplantingen en dreven in bossen⁶¹. Ook het beheer van de omgeving van de dreef (aanpalende percelen, aanwezige infrastructures ...) evalueert men mee. De levensduur van een dreef bedraagt meerdere generaties, daarom is het belangrijk om ook het aspect 'tijd' mee te nemen.

Uit de eerdere analyse bleek dat een aantal elementen steeds terugkeert bij de beoordeling van vragen van eigenaars of beheerders van historische dreven door het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos. Deze elementen catalogiseerden we in een set van **afwegingsprincipes**. Samen met de milderende maatregelen geven deze principes de richting aan om tot een evenwichtige oplossing te komen.

3.2.2 Afwegingsprincipes

We selecteerden zes afwegingsprincipes (cfr. de lijst hieronder). De betekenis van de afzonderlijke principes en de toepassing ervan lichten we verder toe. Er bestaat **geen hiërarchie** tussen de afwegingsprincipes onderling.

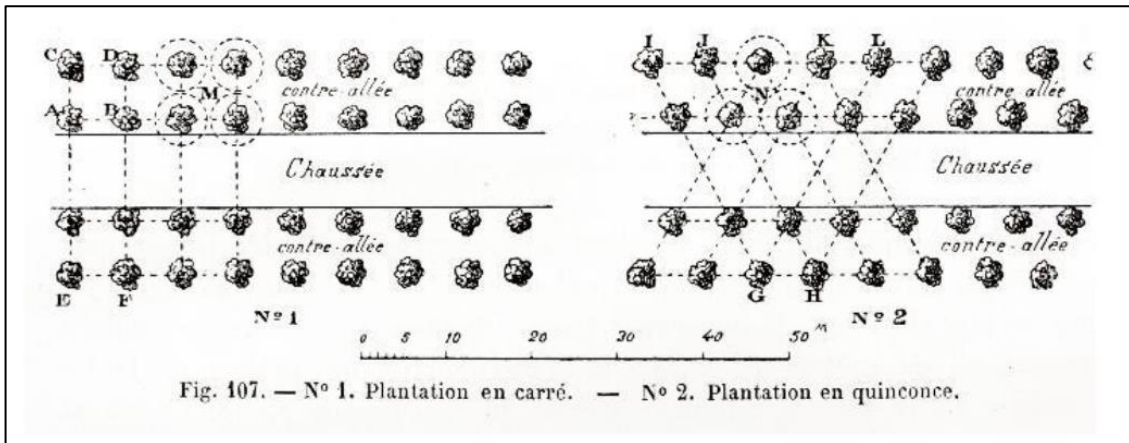
- Behoud van historische kenmerken en elementen
- Behoud van zeldzame boomsoorten, -ondersoorten, -variëteiten en -cultivars of boombeeldkenmerken
- Streven naar homogeen dreefbeeld
- Behoud of herstel van dreef/individuele bomen omwille van belang voor het leefgebied van soorten
- Behoud of herstel van dreef/individuele bomen als ecologische corridor voor fauna gebonden aan bomen
- Streven naar maximale houtopbrengst

⁶¹ Van Driessche et al. 2017. p. 113-123.

3.2.2.1 Behoud van historische kenmerken en elementen

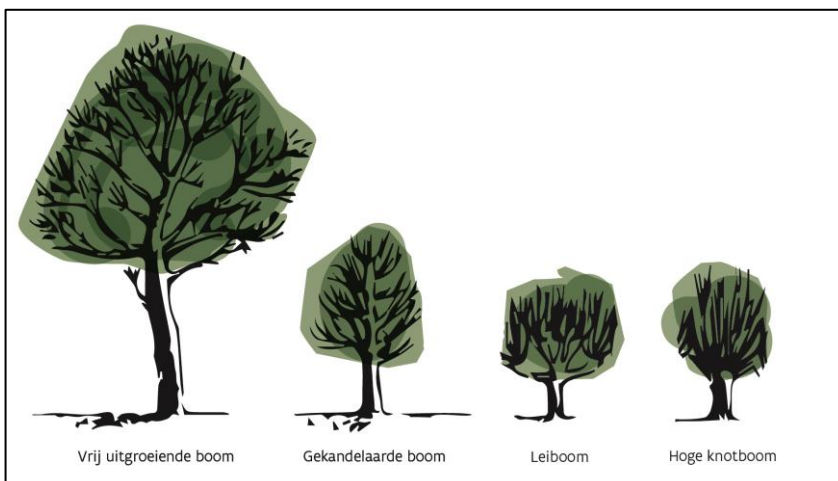
Bij de bescherming van historische dreven werden verscheidene erfgoedwaarden toegekend. Om deze erfgoedwaarden in stand te houden, behoudt men – naast de historische dreefelementen – zoveel mogelijk de historische dreefkenmerken, zoals: soortkeuze (incl. keuze i.f.v. streekeigen en genetische variatie), plantverband, plantafstand, wegverharding, historisch beheer ... (fig. 6⁶²). Dit geldt ook voor de historische omgevingskenmerken van de dreef.

Figuur 6. Twee voorbeelden van plantverbanden die historische dreven kunnen kenmerken: vierkantsverband (links) en quinconceverband (rechts).

3.2.2.2 Behoud van zeldzame boomsoorten, -ondersoorten, -variëteiten en -cultivars of boombeeldkenmerken

Omwille van de exemplarische waarde van bomen kan men opteren om deze zo lang mogelijk te behouden. Denk daarbij aan bomen met een unieke groeivorm (fig. 7⁶³), van een unieke soort (type variëteit/ras), met een hoge ouderdomswaarde (ook een grote ecologische meerwaarde) Het kan ook om exoten gaan.

Figuur 7. Enkele voorbeelden van boombeelden bij bomen.

⁶² André. 1879.

⁶³ Technisch vademecum Bomen. 2008.

3.2.2.3 Streven naar homogeen dreefbeeld

Onder meer de gelijkjarigheid en de gelijksoortigheid van de beplantingen geven een uniform, esthetisch dreefbeeld vorm. Daarnaast geeft de aanwezigheid van een volledig en gesloten 'structuur- en lijnelement' zonder gaten het beeld van een dreef in het landschap vorm (fig. 8a en b). Door te streven naar een duidelijk en aaneengesloten dreefbeeld wordt de functie van de dreef als zichtas geaccentueerd. Het homogeen dreefbeeld was historisch gezien vooral belangrijk bij ornamentele dreven (toegangsdreven, promenades, boulevards ...) ^{64, 65}. Afhankelijk van de context (lengte van de dreef, ligging in een grotere drevenstructuur, ornamenteel karakter ...) kan men het volgen van dit principe op diverse manieren realiseren: zo kan een meersoortige dreef in regelmatig plantverband in bepaalde gevallen ook een homogeen beeld uitdragen.

Een voorbeeld van een negatieve impact op de dreef als geheel kan zijn wanneer enkele bomen geveld dienen te worden omwille van een tanende vitaliteit, waardoor 'gaten' ontstaan in het structuur- en lijnelement. Men kan er ook voor kiezen om deze bomen te herwaarderen door middel van een standplaatsverbetering, indien mogelijk. Dit kan een positief effect hebben op het homogeen dreefbeeld van de dreef als geheel.

Figuur 8a. Populierendreef in het erfgoedlandschap Moervaartvallei.

⁶⁴ Van Driessche et al. 2017. p. 9-48.

⁶⁵ Joye. 2016.

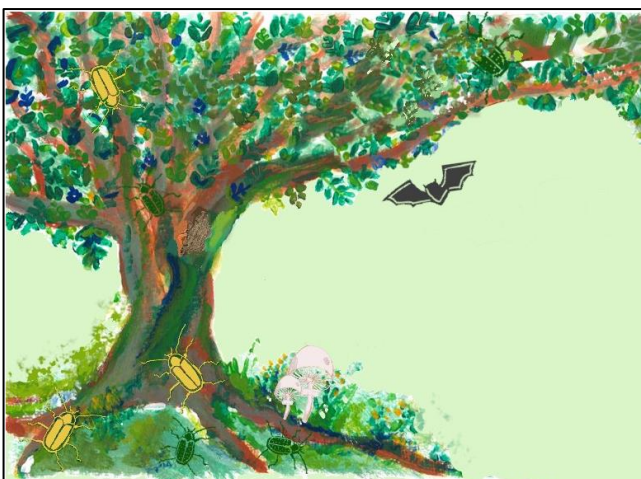

Figuur 8b. Dubbele dreef in de Rijkswelddadigheidskolonie van Wortel, beschermd als cultuurhistorisch landschap en UNESCO werelderfgoed (fotograaf: Wim Verschraegen).

3.2.2.4 Behoud of herstel van de dreef/individuele bomen omwille van belang voor het leefgebied van soorten

Dreefbomen kunnen een belangrijk leefgebied vormen voor bepaalde soorten (zgn. ‘habitatbomen’⁶⁶) (fig. 9). Dat leefgebied kan seizoensgebonden zijn zoals bijvoorbeeld de tijdelijke zomer- of winterverblijfplaatsen voor bepaalde vleermuizensoorten. Dreefbomen leveren voor hen voedsel en beschutting.

Dreefbomen vormen ook een leefgebied voor andere zoogdieren, vogels, insecten of fungi. Een aantal gespecialiseerde keversoorten is bijvoorbeeld gebonden aan dood hout: de larven leven in de molm van boomholtes. Naast de boomlaag, vormen de struik-, kruid- en bodemlaag eveneens een belangrijk leefgebied van talrijke soorten.

Figuur 9. Dreefboom met leefgebied voor talrijke soorten fungi, flora en fauna.

⁶⁶ Hermy & Vandekerkhove. 2022.

3.2.2.5 Behoud of herstel van de dreef/individuele bomen als ecologische corridor voor fauna gebonden aan bomen

De aanwezigheid van een lineair groenelement vervult voor een aantal soorten een belangrijke ecologische rol, namelijk die als corridor of verbindingselement tussen verschillende leefgebieden (fig. 10).

Voor een aantal vleermuizensoorten fungeren dreven bijvoorbeeld als corridor: het zijn vliegroutes tussen en binnen leefgebieden. Dit geldt ook voor andere soorten zoals boommarters, kevers, nachtvlinders en oude bosplanten.

Figuur 10. Drevennetwerk in de Rijkswelddadigheidskolonie van Wortel, beschermd als cultuurhistorisch landschap en UNESCO werelderfgoed (fotograaf: Senne Verschraegen).

3.2.2.6 Streven naar maximale houtopbrengst

Met het oog op maximale winst kan men bomen best vervangen wanneer ze kaprijp – en dus volgroeid – zijn⁶⁷.

Men brengt het totaalplaatje in rekening en dit in het tijdsvenster van een volledige boomcyclus: niet enkel de opbrengst van het hout, maar ook de eventuele kostprijs van de velling, de heraanplant (evt. met aanpassingen aan ondergrondse infrastructuur), het regulier onderhoud

Figuur 11. Bomen kunnen een houtopbrengst genereren.

⁶⁷ Van Driessche et al. 2017. p. 117.

3.3 STAP 3: AFTOETSEN AAN AFWEGINGSPRINCIPES EN WAARDENKADER

Bij STAP 3 weegt men de verschillende scenario's ten opzichte van elkaar af (fig. 4). Deze afweging vindt plaats tijdens een gezamenlijk vooroverleg waarbij de verschillende betrokken partners⁶⁸ aanwezig zijn:

1. Eigenaar of beheerder van de dreef
2. Agentschap Onroerend Erfgoed
3. Agentschap voor Natuur en Bos
4. Vergunningverlener

Men kan hier nog andere relevante belanghebbenden bij betrekken.

De afweging gebeurt in drie verschillende stappen en heeft als doel een beslissing of oplossing te bieden. Hoofdstuk 5 illustreert de methodiek met behulp van concrete voorbeelden.

Het is **niet** de bedoeling om de beoordelingen en afwegingen te verenigen tot een **mathematische oefening**. Het afwegingskader is een hulpmiddel om tot een gedragen oplossingsscenario te komen.

3.3.1 Afweging ten opzichte van de principes

Allereerst toetst men de verschillende scenario's af aan de afwegingsprincipes (tabel 1). We interpreteren de afwegingsprincipes op het niveau van de specifieke case en zetten ze tegenover de mogelijke scenario's. We nemen het tijdsaspect mee gezien dreefbomen vanaf de aanplant een groeien aftakelingsproces doormaken. We differentiëren het aftoetsen van de principes op basis van twee tijdshorizonten: over vijf en 50 jaar. In termen van de levensloop van een boom gaat het ruwweg om de ontwikkelfase en de mature fase⁶⁹. Voorbeeld: in geval van een scenario waarbij men alle dreefbomen op korte termijn vervangt, zal het principe 'behoud dreef/individuele bomen omwille van belang als leefgebied voor soorten' niet gevolgd worden in een tijdsvenster van vijf jaar. Dit kan wel het geval zijn over 50 jaar.

	Scenario A		Scenario B	
	5 jaar	50 jaar	5 jaar	50 jaar
Behoud van historische kenmerken en elementen				
Behoud van zeldzame boomsoorten, -ondersoorten, -variëteiten en -cultivars of boombeeldkenmerken				
Streven naar homogeen dreefbeeld				
Behoud of herstel dreef/individuele bomen omwille van belang voor het leefgebied van soorten				
Behoud of herstel van dreef als ecologische corridor voor fauna gebonden aan bomen				
Streven naar maximale houtopbrengst				

Tabel 1. Aftoetsing van de afwegingsprincipes voor scenario A en B.

⁶⁸ Men kan hier nog andere relevante belanghebbenden bij betrekken. Voer hiervoor een onderzoek uit.

⁶⁹ Read et al. 2012.

Mogelijke beoordelingen kunnen zijn (steeds aangevuld met beknopte motivering):

- ++ het principe wordt in dit scenario ‘sterk gevolgd’;
- + het principe wordt in dit scenario ‘in beperkte mate gevolgd’;
- - het principe wordt in dit scenario ‘niet gevolgd’;
- -- het principe wordt in dit scenario ‘helemaal niet gevolgd’;
- / het principe is niet van toepassing.

De tabel maakt de resultaten van de toetsing inzichtelijk en eenvoudig vergelijkbaar. Tijdens het aftoetsen kunnen mogelijk nog nieuwe scenario’s of varianten van bestaande scenario’s ontstaan, die eveneens goed of nog beter scoren ten opzichte van de afwegingsprincipes. Het doel van deze afweging is om snel tot een set van goede scenario’s te komen. De principes zijn richtinggevend: bij het vormen van scenario’s moeten zij *zoveel mogelijk* gevolgd worden.

Afhankelijk van de situatie kunnen bepaalde afwegingsprincipes tegenstrijdig zijn. Hieruit kunnen negatieve beoordelingen van afwegingsprincipes voortvloeien. In dit geval moet een afweging gebeuren tussen de afwegingsprincipes onderling of naar nieuwe scenario’s worden gezocht⁷⁰.

3.3.2 Afweging ten opzichte van het waardenkader

Vervolgens maakt men tijdens het vooroverleg in het bijzijn van de verschillende partners **voor elk relevant scenario** een beoordeling van de impact op het waardenkader op basis van onderstaande tabel 2.

	Impact	Motivering
Erfgoedwaarde		
Contextwaarde		
Natuurwaarde		
Belevingswaarde		
Houtopbrengstwaarde		

Tabel 2. Aftoetsing van de waarden voor een scenario.

Mogelijke beoordelingen kunnen zijn:

- ++ heel gunstige impact;
- + beperkt gunstige impact;
- - negatieve impact;
- -- sterk negatieve impact;
- / neutrale impact.

⁷⁰ Read et al. 2012.

De verschillende waarden splitst men in tabel 2 niet verder op. In de voorafgaande bespreking kan men hier uiteraard wel dieper op ingaan. Daarnaast kan men differentiëren tussen de verschillende schaalniveaus.

Voor bepaalde waarden kunnen meerdere elementen samenspelen (bijvoorbeeld de vervanging van de dreefbomen en de aanleg van een nieuwe wegzate). In dat geval oordeelt men welke elementen het meeste de doorslag geven. Noteer ook dat een combinatie van meerdere elementen samen mogelijk is. De nuancering van de beoordeling, zoals waarom men een bepaalde impact als gunstig, negatief of neutraal inschat, kan men verduidelijken in de tekst (zie motivering in tabel 2).

*De beoordeling van de **erfgoedwaarde** kan rekening houden met bouwkundige, archeologische en landschappelijke elementen of de combinatie daarvan. Het herstel van een vervallen dreef kan een gunstige impact hebben terwijl het uitvoeren van graafwerken in een beschermde archeologische site een negatieve impact heeft. Afhankelijk van de toestand, is de beoordeling neutraal of positief wanneer objecten met erfgoedwaarde ongemoeid worden gelaten.*

*Een aanvraag kan een gunstige impact hebben op de **contextwaarde** door een structurerend element (bijvoorbeeld een wal, een voetweg ...) te versterken. Wanneer een aanvraag een grotere ruimtelijke structuur verstoort, beoordeelt men de impact als negatief. Wanneer het niet gelegen is in een zone waar zich bepaalde contextwaarden voordoen (bijvoorbeeld door het verstoorde karakter van de omgeving) is de impact op de contextwaarde neutraal.*

*Men beoordeelt de impact op de **natuurwaarde** gunstig wanneer de werken bijvoorbeeld de biodiversiteit in stand houden of (op termijn) versterken. Het verlies aan plant- of diersoorten in of in de omgeving van de dreef beoordeelt men als negatief. Men kan differentiëren tussen wettelijk beschermde soorten, Rode Lijstsoorten en anderen. Ook vanuit ecologisch perspectief kan men de impact van de werken op de dreef evalueren. Maak een onderscheid tussen de dreef als leefgebied en de dreef als verbindingselement. Geef mee of de inschatting gebaseerd is op aannames dan wel op evidenties.*

*Bij de beoordeling van de **houtopbrengstwaarde** maakt men een inschatting van de opbrengst die een scenario zal bieden en weegt men dit af ten opzichte van de realisatiekost van dit scenario. Financiële ondersteuning (zoals erfgoedpremies, natuursubsidies ...) kunnen hierbij een rol spelen. Scenario's kunnen een negatievere impact hebben op de houtopbrengstwaarde wanneer deze scenario's gepaard gaan met kosten die niet in verhouding staan tot de voorziene opbrengsten.*

*Werken die het zicht op de dreef aantasten (bijvoorbeeld door het bouwen van een constructie) kunnen een negatieve impact hebben op de **belevingswaarde** van het erfgoed. Sommige werken kunnen dan weer de belevingswaarde verbeteren zoals door bijvoorbeeld het uitzuiveren van storende elementen*

Vervolgens legt men de verschillende ingevulde tabellen naast elkaar. Op basis van de ingevulde tabel weegt men de verschillende relevante scenario's af ten opzichte van elkaar. Neem hier ook de kansen en bedreigingen mee. De partners maken vanuit een vergelijking van de impact van de verschillende scenario's een onderbouwde keuze voor één voorkeursscenario. Het **voorkeursscenario** is het scenario dat het beste scoort op de afwegingsprincipes én het waardenkader.

opvolgen. Deze visie kan vervat zitten in een beheersplan (zie verder). Het blijft belangrijk om mee te geven dat goed regulier beheer en een goede bescherming essentieel zijn om bomen (langer) vitaal te houden. Het gezond houden van de *individuele bomen* is essentieel om gezonde *dreven* te hebben. Concrete maatregelen hiervoor zijn terug te vinden in de handleidingen^{77, 78}.

Het voorkeursscenario wordt gemotiveerd in het **vergadersverslag**. Een schets verduidelijkt welke keuzes men maakte over de beheervragen. In de motivering geeft men aan waarom men bepaalde normen of afwegingsprincipes niet volgde en waarom het voorkeursscenario op basis van de beoordeling vanuit het waardenkader te verkiezen is. Tenslotte expliciteert men in het verslag hoe de milderende maatregelen een verzachtend effect hebben op de gemaakte keuze.

Op basis van het verslag kan de eigenaar of beheerder aan de slag gaan met een aanvraagdossier. Uiteraard zal het dossier minstens moeten voldoen aan de bepalingen voor de samenstelling van een vergunnings- of toelatingsaanvraag. Elementen die bijzondere aandacht verdienen bij de **samenstelling van het aanvraagdossier** worden door de vergunningverlener, het agentschap Onroerend Erfgoed of het Agentschap voor Natuur en Bos geëxpliciteerd tijdens de eindvergadering.

Wat als men geen consensus bereikt? Of er blijven meerdere relevante en haalbare scenario's op tafel liggen? De keuze ligt dan bij de beheerder of eigenaar. Indien dit een lokaal bestuur is, kan zij haar burgers actief hierover bevragen of laten participeren. In ieder geval zal eender welk voorkeursscenario zich steeds binnen het normenkader situeren.

3.5 STAP 5: VERGUNNINGEN- EN TOELATINGSPROCEDURE

Het doorlopen van het afwegingskader kan voor een vlot verloop van de vergunnings- en toelatingsprocedure zorgen. Er bestaat op dit moment namelijk al een consensus tussen de verschillende betrokkenen en de beoordelaars van de aanvraag.

Anders dan bij toelatingsplichtige werken zijn vergunningsplichtige werken veelal onderworpen aan een openbaar onderzoek. Hierbij kunnen omwonenden tijdens de vergunningsprocedure 'nieuwe' elementen aandragen die de vergunningsverlener moet behandelen. Wanneer het vooronderzoek 'spoor 3: kansen en bedreigingen' voldoende grondig is gebeurd, zullen eventuele bezwaren preventief zijn ondervangen, waardoor bij STAP 5 geen grote bijsturingen meer te verwachten zijn. Een participatief traject waarbij belanghebbenden in een zo vroeg mogelijk stadium mee aan boord komen, ondervangt dit ook voor een groot stuk.

4 PROCESLUIK

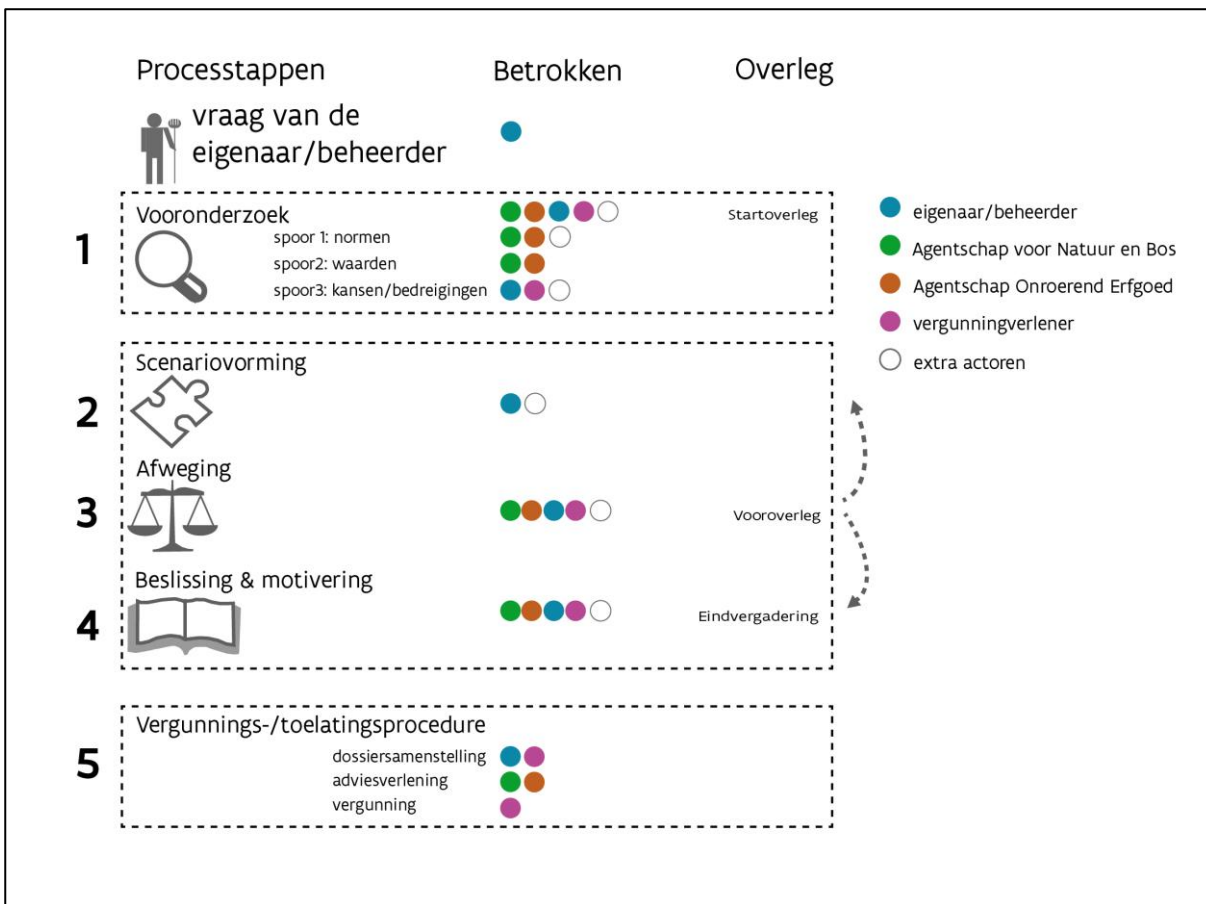
4.1 BETROKKEN ACTOREN

Een geslaagd proces ontstaat wanneer men de juiste actoren op het juiste moment bij het proces betreft (fig. 12). Onderstaande actoren beschouwen we in dit verband als relevant.

⁷⁷ Van Driessche et al. 2017. p. 108-112.

⁷⁸ Technisch vademecum Bomen. 2008.

Figuur 12. Schema van het procesverloop met stappen 1 t.e.m. 5. Stap 0 is de vraag van de eigenaar/beheerder.

Eigenaar of beheerder van de dreef en zijn ondersteuning

De eigenaar of beheerder zelf kent de site en heeft wellicht een bepaalde visie op de toekomst van de dreef. Hijzelf vormt de belangrijkste actor in het proces aangezien hij het landschap en het erfgoed beheert.

Afhankelijk van de aard van de vraag van de eigenaar of beheerder laat hij zich in het proces bijstaan door een deskundige met knowhow in erfgoed- en/of natuurmateries. Tijdens de opmaak van het afwegingskader is gebleken dat deze kennis zelden te vinden is in één persoon of ontwerp bureau. Daarom beroept de eigenaar of beheerder in bepaalde gevallen best op verschillende experts. Deze begeleiding kan in een aantal gevallen ook gebeuren door een intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst, regionaal landschap of bosgroep afhankelijk van de expertisenoden.

Agentschap Onroerend Erfgoed

Als de dreef een beschermd statuut heeft, verleent het agentschap Onroerend Erfgoed een advies bij een kap- of omgevingsvergunning. Wanneer de werken niet vergunnings- maar wel toelatingsplichtig zijn, vraagt de eigenaar of beheerder een toelating aan bij het agentschap of de erkende onroerenderfgoedgemeente^{79, 80}. Het agentschap Onroerend Erfgoed vult de erfgoed- en contextwaarde in van de dreef en haar omgeving. Het agentschap beschikt voor de meeste beschermde sites over bronnen/literatuur en inventarisaties die de erfgoedwaarden duiden. Daarnaast verduidelijkt het agentschap welke direct werkende normen er spelen vanuit onroerend erfgoed.

⁷⁹ <https://www.onroerenderfgoed.be/werken-aan-een-beschermd-monument>

⁸⁰ <https://www.onroerenderfgoed.be/overzicht-van-de-erkende-onroerenderfgoedgemeenten>

Participatie

Participatie is een belangrijk element om de realisatie van een voorkeursscenario te doen slagen. Zeker in het geval van een (gedeeltelijke) vervanging van dreefbomen bestaat de kans op maatschappelijke ophef. Tot welke trede van de participatieladder laat je belanghebbenden actief meebeslissen? Heldere communicatie komt overeen met de vijfde en laagste trede van participatie: dit kan alvast een basis vormen om ophef te milderen en te vermijden⁸¹. In de meeste gevallen – zeker bij complexe dossiers – gaat men een stap of trede verder, waarbij de burger ook actief kan participeren. Deze vierde trede kan men op twee verschillende manieren vormgeven⁸². Enerzijds kunnen de vergunningverlener en beide agentschappen, wanneer een dossier zich in de eindfase bevindt, belanghebbenden actief consulteren om ook hun meningen mee te nemen (consultatie). Anderzijds kan men belanghebbenden ook van bij het begin bij het proces betrekken, maar beschikken overheidsinstanties nog steeds over het beslissingsrecht (co-productie). Door op een hogere trede aan participatie te doen, vergroot men opnieuw het draagvlak, waardoor men het risico op protest verlaagt.

Document om visie op de toekomst te verduidelijken

De **vraag van de eigenaar of beheerder** kadert in bepaalde gevallen in een **langetermijnvisie** voor het beheer van de dreef en haar omgeving. Het is belangrijk om vanaf de start van het proces duidelijkheid te verschaffen over de plannen en ingrepen op lange termijn. Bij de afweging kan dan geanticipeerd worden op deze geplande ingrepen, die nog geen onderwerp uitmaken van de aanvraag. De langetermijnvisie wordt verduidelijkt met behulp van een visiedocument.

De opmaak van een visiedocument kan gevolgd worden door de opmaak van een **beheersplan** voor het beheer van de dreef voor een termijn van 24 jaar. Gezien de meeste dreven vanuit erfgoed- en vanuit natuurbehoudsoogpunt belangrijk zijn, is de opmaak van een **geïntegreerd beheersplan** aangewezen. In dat beheersplan is aangegeven hoe het (beschermde) erfgoed- en natuurelement op termijn zou kunnen/moeten evolueren, wat de beheerdoelstellingen zijn en welke activiteiten er nodig zijn om de erfgoed- en natuurwaarden te behouden. Het beheersplan omvat een lijst van werken die vrijgesteld zijn van toelating en vormt het kader waarbinnen erfgoedpremies kunnen worden aangevraagd⁸³. Het goedgekeurd geïntegreerd beheersplan geeft ook toegang tot natuursubsidies en vrijstelling van kapmachtiging.

5 CONCRETE TOEPASSINGEN AFWEGINGSKADER

Hieronder passen we het afwegingskader toe op twee voorbeelden: een dreef aan de Lindenlaan in Ertvelde en een dreef in het kasteeldomein van Wippelgem.

BELANGRIJK:

De twee voorbeelden zijn ter illustratie van dit document opgenomen. Bepaalde vraagstellingen zijn in functie van het afwegingskader gebeurd. Ze zijn niet per se een weergave van geplande of lopende onderzoeken of werkzaamheden, noch weerspiegelen ze de beleidskeuzes van de gemeente Evergem.

⁸¹ "Participatieladder", Vlaanderen Intern, geraadpleegd op 31/5/2023, <https://www.vlaanderen.be/intern/beleid-en-regelgeving/participatie/participatieladder>.

⁸² Het Agentschap Wegen en Verkeer heeft bijvoorbeeld participatiemanagers in huis die projecten begeleiden.

⁸³ <https://www.onroenderfgoed.be/een-beheersplan-opstellen>

Omgeving/ruimtelijke ordening

Vanuit ruimtelijk oogpunt spelen verschillende stedenbouwkundige normen: naast de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening zijn dat stedenbouwkundige verordeningen op gewestelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau⁹¹. Voor de Lindenlaan zijn er geen stedenbouwkundige voorschriften in aanlegplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen van kracht⁹².

Infrastructuur

De ondergrond van de Lindenlaan is voorzien van nutsleidingen: drinkwaterleiding, (gescheiden) riolering, elektriciteit, aardgas, glasvezel/telefonie/coax Bovengronds zijn straatverlichting en electriciteitscabines aanwezig.

Veiligheid

In de Lindenlaan zijn afstervende of dode bomen aanwezig die een acuut gevaar kunnen vormen. Voor het deel 'gewestweg' zijn de normen van het Agentschap Wegen en Verkeer van kracht.

5.1.3 Waarden

Erfgoedwaarde

De Lindenlaan is beschermd als dorpsgezicht (dd. 25/5/1981)⁹³ (fig. 13). In het beschermingsdossier worden twee waarden toegekend aan de Lindenlaan. Ze worden als volgt gemotiveerd:

- Artistieke waarde: als laan, aangeplant met vier rijen lindenbomen en aangevuld met twaalf linden langs de oostzijde van het noordelijk deel;
- Historische waarde: als restant van een oorspronkelijk driesdorp dat zich tot straatdorp ontwikkeld heeft.

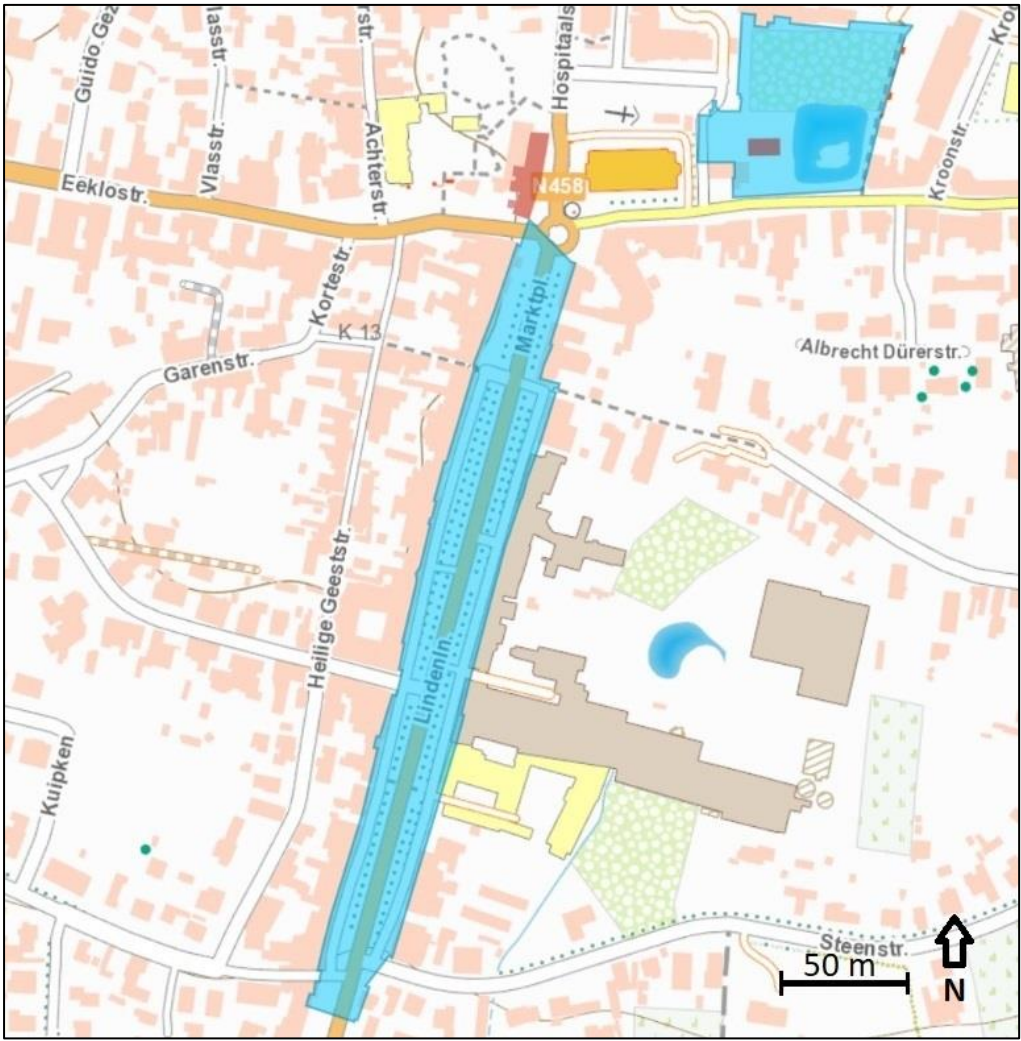
Tot de erfgoedkenmerken van de Lindenlaan behoren de typische snoeivorm en het plantverband van de bomen (fig. 14 en 15). De bomen vormen de erfgoedelementen.

⁹¹ <https://www.evergem.be/stedenbouwkundige-verordeningen>

⁹² <https://www.evergem.be/gemeentelijke-ruimtelijke-uitvoeringsplannen>

⁹³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/10667>

Figuur 13. Afbakening van de Lindelaan als beschermd dorpsgezicht aangeduid als blauwe polygoon. Ten noorden hiervan zijn nog andere beschermingen aangeduid op de kaart: gemeentehuis Ertvelde (beschermd monument) en pastorie Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartparochie met tuin (beschermd monument en dorpsgezicht) (bron: Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 14. Gekandelaarde lindenbomen langs de Lindelaan (opnamedatum: 14/4/2003).

Figuur 15. Historisch beeld van de Lindenlaan in Ertvelde (S.N. s.d.: Ertvelde – Zicht op de Gemeenteplaats, www.delcampe.net [online], geraadpleegd 12/2/2024).

Contextwaarde

De Lindenlaan ondersteunt het grotere geheel van de dorpskern van Ertvelde. Enkele aanpalende gebouwen zijn opgenomen in de (vastgestelde) inventaris. Ze heeft daarom een belangrijke contextwaarde, maar minder dan vroeger.

Natuurwaarde

Het is hier aangewezen om een inschatting van de natuurwaarde te maken op basis van een snelle screening van de potenties voor bepaalde soorten.

Belevingswaarde

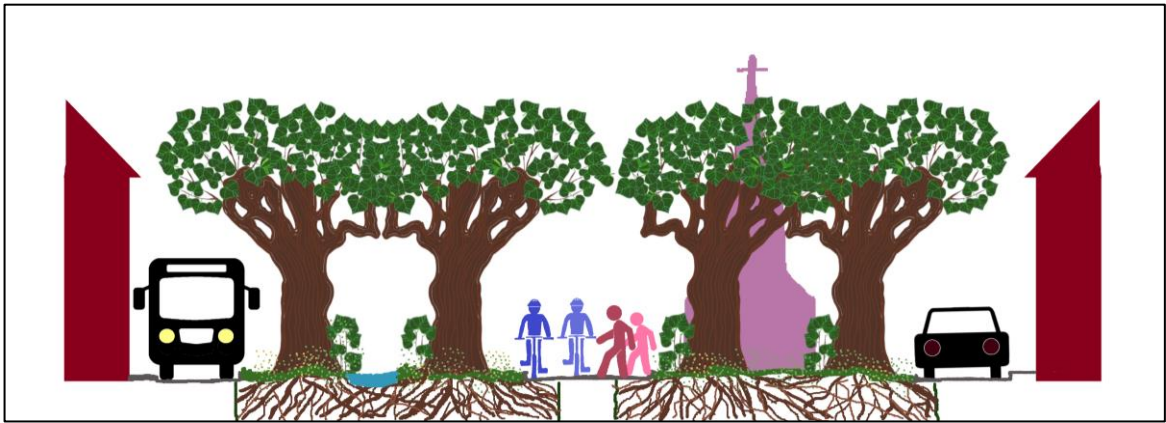
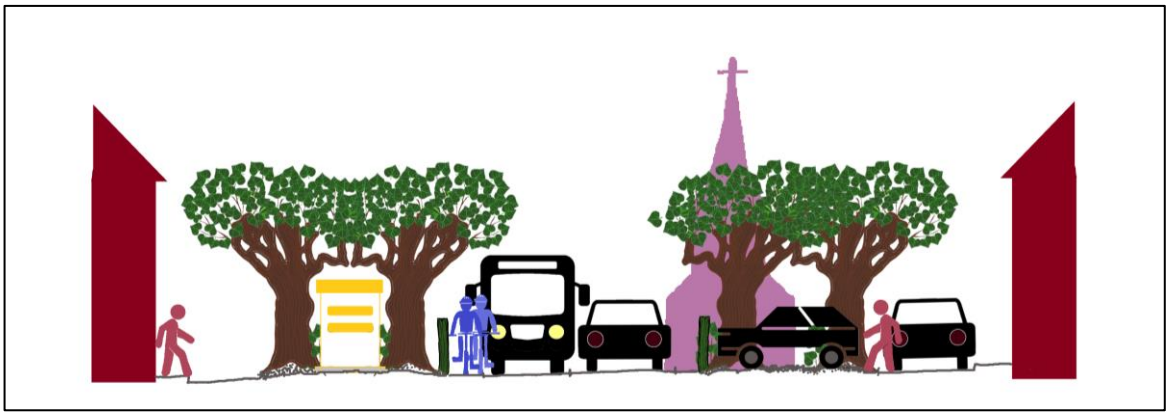
De dubbele bomenrij zorgt voor een kwalitatief beeld in de dorpskern van Ertvelde. Dit is vooral het

geval voor de gebruikers (automobilisten, fietsers) van de centrale gewestweg en minder voor de gebruikers van de ventwegen (fig. 16). Aan de zijden van de ventwegen is namelijk meer verrommeling (fietsenstallingen, parkeerplaatsen, terrassen ...) aanwezig i.t.t. de centrale gewestweg.

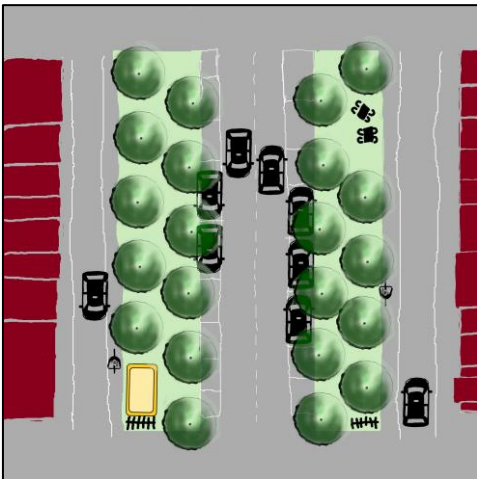
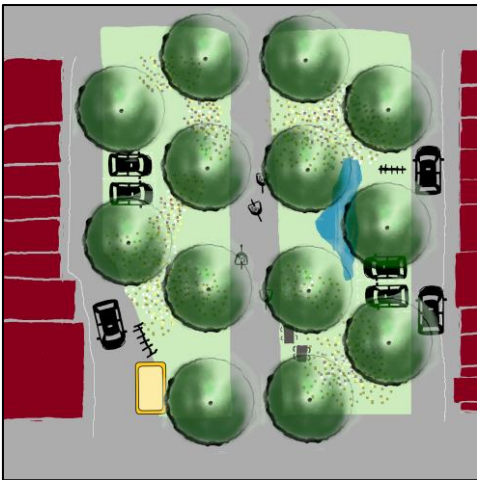
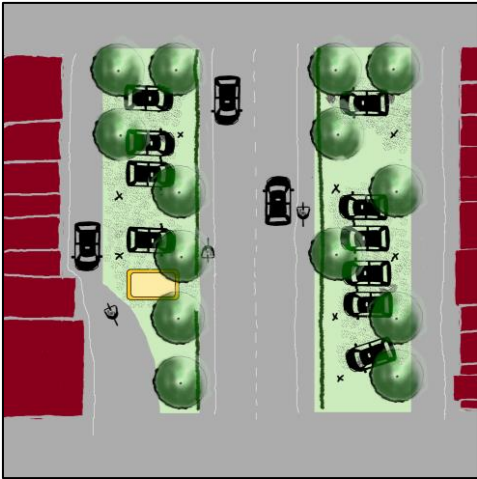
Figuur 16. Centraal weggedeelte van de Lindenlaan in Ertvelde (opnamedatum: 26/10/2023).

Figuur 17a. Scenario A (boven), scenario B (midden) en scenario C (onder) voor de Lindenlaan in Ertvelde.

Figuur 17b. Scenario A (boven), scenario B (midden) en scenario C (onder) voor de Lindenlaan in Ertvelde.

Afweging t.o.v. het waardenkader

Uit onderstaande afweging blijken scenario's B en C een gunstigere impact te hebben op het waardenkader in vergelijking met scenario A. In het bijzonder scoren scenario's B en C beter naar impact op de erfgoedwaarde en naar impact op de context- en belevingswaarde. Scenario C scoort – doordat de bomen deels behouden blijven – heel gunstig op het behoud van de erfgoedwaarde in vergelijking met scenario B.

Gezien scenario C beter scoort op de afwegingsprincipes en op de waarden gaat de finale voorkeur uit naar scenario C.

Scenario A

	Impact	Motivering
Erfgoedwaarde	-	Scenario A heeft op lange termijn een ongunstige impact op de erfgoedwaarden gezien uitvallende bomen niet vervangen worden.
Contextwaarde	/	Dit scenario heeft een neutrale impact op de contextwaarde.
Natuurwaarde	/	Voorlopig schatten we de impact als 'neutraal' in. Indien blijkt dat bepaalde beschermde soorten de bomen als leefgebied of als corridor gebruiken, dan kan deze beoordeling opnieuw gebeuren.
Belevingswaarde	-	Dit scenario heeft een neutrale impact op de belevingswaarde. Op lange termijn is een ongunstige impact op de belevingswaarde te verwachten.
Houtopbrengstwaarde	/	Dit scenario heeft een neutrale impact op de houtopbrengstwaarde.

Scenario C

	Impact	Motivering
Erfgoedwaarde	++	Scenario C heeft op korte en langere termijn een gunstige impact op de erfgoedwaarden: de bomenrijen worden hersteld, de dreef wordt uitgezuiverd en storende elementen worden geherlokaliseerd.
Contextwaarde	+	Dit scenario respecteert de contextwaarde van de Lindenlaan: door de herschikking wordt het tracé beter leesbaar.
Natuurwaarde	/	Voorlopig schatten we de impact als 'neutraal' in. Indien blijkt dat bepaalde beschermde soorten de bomen als leefgebied of als corridor gebruiken, dan kan deze beoordeling opnieuw gebeuren.
Belevingswaarde	+	De herschikking zal een gunstige impact hebben op de belevingswaarde voor elke gebruiker.
Houtopbrengstwaarde	/	Dit scenario heeft een neutrale impact op de houtopbrengstwaarde.

Toepassing van milderende maatregelen

Gezien er geen negatieve impact te verwachten is op basis van de huidige informatie, worden er geen milderende maatregelen voorzien.

5.1.7 Beslissing en motivering

Scenario C is te verkiezen gezien dit scenario het best scoort bij de principes en naar impact op de waarden. In realiteit is het wenselijk om – vooraleer het afwegingskader doorlopen wordt – een goed beeld te krijgen van volgende aspecten:

- Aanwezigheid van fungi, flora en fauna (waaronder vleermuizen);
- Functie van de gewest- en ventwegen, incl. parkeernoden, noden van zwakke weggebruikers, verkeersstromen (mobiliteitsstudie);
- Toestand van de individuele bomen (VTA door erkende boomverzorger).

Gezien de ligging van de Lindenlaan en het multifunctionele gebruik van de site, is het wenselijk om bij de start een **participatief traject** op te starten. Als eerste stap kan men een belanghebbendenanalyse uitvoeren.

5.2 CASE KASTEELDOMEIN WIPPELGEM – BEUKENDREEF

5.2.1 Vraag van eigenaar/beheerder

In het kasteeldomein van Wippelgem⁹⁴, ook wel kasteeldomein Ten Bosch genoemd, is een aantal dreven aanwezig: aan de noordzijde de toegangsreef⁹⁵, aan de zuidzijde meerdere dreven in het parkbos. Eén ervan is een zichtas met opgaande beuken⁹⁶ waar we hier verder in dit afwegingskader op focussen (fig. 18). De gemeente Evergem is eigenaar van het domein.

De inventariswebsite⁹⁷ vermeldt volgende informatie over de beukendreef: *“Een brede monumentale zichtas is aangelegd ten zuiden van de kasteelsite van ten Bosch die omringd is met kasteelgrachten en loopt door het parkbos tot aan de straat met de naam Droogte, de zuidgrens van het park. Het is een zicht dat vanuit het kasteel door het park verloopt tot in het landschap en geflankeerd wordt door bomenrijen van opgaande gewone beuken. De bomenrijen zijn reeds sterk uitgedund, de resterende bomen hebben omtrekken van meer dan drie meter en met uitzondering van twee enorme beuken is het zuidelijk deel van deze zichtas niet meer beboomd.”*

De beukendreef bestaat uit een weinig aantal beuken, waarvan een aantal in slechte conditie verkeren. Dit stelde een erkende boomverzorger ook vast tijdens zijn onderzoek⁹⁸: van de 18 nog resterende beuken verkeren er tien in matige tot slechte conditie. Zij dragen veel dood hout. Drie van de resterende beuken zijn afgestorven. Vermoedelijk stonden in deze dreef 30 beuken: een kleine helft van de beuken is dus uit de dreef verdwenen. Door het wegvallen van het hakhoutbeheer in de aanpalende zones, zijn de bomen in deze zones doorgesloten. Zij vormen een sterke schaduwdruk op de dreefbeuken. De gemeente Evergem stelt de vraag welke maatregelen best genomen kunnen worden t.a.v. deze dreef? De gemeente bekijkt de beheernoden ook in zijn ruime context van het gehele kasteeldomein.

Er is een goedgekeurd geïntegreerd beheersplan voorhanden voor de hele kasteelsite⁹⁹. In het kader van de voorbeeldoefening binnen dit afwegingskader maken we even abstractie van dit waardevol document en de uitgewerkte visie, doelstellingen en geplande maatregelen.

5.2.2 Normen

Onroerend erfgoed

In het beschermingsbesluit voor het kasteeldomein van Wippelgem (dd. 19/6/1997) zijn geen direct werkende normen opgenomen die rechtstreeks gekoppeld zijn aan de dreefbomen. Wel omschrijft het besluit dat *het – tenzij er toestemming voor wordt gegeven – onder meer verboden is om:*

Om het even welk werk dat de aard van de grond, het uitzicht van het terrein of het hydrografisch net zou kunnen wijzigen, inzonderheid het verrichten van boringen of grondwerken, de ontginning van materialen, het aanvoeren van grond en het aanleggen van opspuiterreinen.

⁹⁴ Locatie: <https://maps.app.goo.gl/TtedRUq9nynTeuFk7>

⁹⁵ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304178>

⁹⁶ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304182>

⁹⁷ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304182>

⁹⁸ Dupon. 2022.

⁹⁹ <https://plannen.onroenderfgoed.be/plannen/1032>

Figuur 19. Afbakening van het kasteeldomein van Wippegem als beschermd dorpsgezicht aangeduid met blauwe polygoon en als monument met rode polygoon. De inventariselementen, waaronder de dreven, zijn aangeduid met streepjeslijnen (bron: Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 18. Huidige toestand van de beukendreef (opnamedatum: 26/10/2023) (links boven en onder).

Daarnaast zijn de algemeen geldende direct werkende normen vanuit de Onroerenderfgoedregelgeving van toepassing (zie case van de Lindenlaan in Ertvelde voor de integrale artikels over de regelgeving).

Natuur

Het kasteel van Wippegem, en meerbepaald de beukendreef, ligt in ruimtelijk kwetsbaar gebied (parkgebied volgens gewestplan en herbevestigd via het ruimtelijk uitvoeringsplan), maar niet in VEN of Natura2000-gebied. Het Natuurdecreet, het Bosdecreet en het Soortenbesluit zijn eveneens van toepassing. Bij werkzaamheden moet men dus rekening houden met de eventuele aanwezigheid van beschermde soorten.

Omgeving/ruimtelijke ordening

Vanuit ruimtelijk oogpunt spelen verschillende stedenbouwkundige normen: naast de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening zijn dat stedenbouwkundige verordeningen op gewestelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau¹⁰⁰. Voor het kasteeldomein van Wippegem is een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht¹⁰¹ dat de gemeente Evergem definitief vaststelde op 27/5/2021.

Infrastructuur

Ter hoogte van de beukendreef in het kasteeldomein van Wippegem zijn geen onder- of bovengrondse nutsleidingen gekend.

Veiligheid

In de beukendreef zijn afstervende of dode bomen aanwezig die een acuut gevaar kunnen vormen voor passerende wandelaars.

5.2.3 Waarden

Erfgoedwaarde

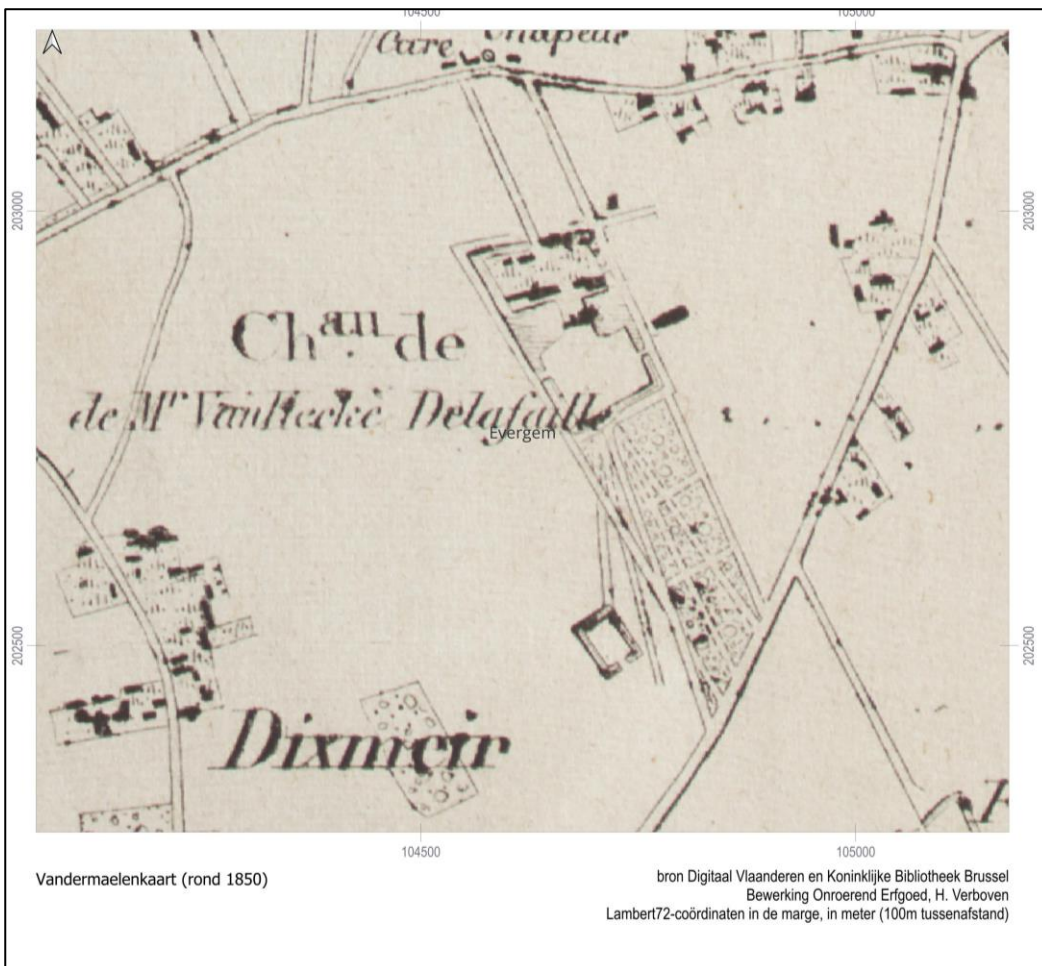
Het kasteeldomein van Wippegem is beschermd als dorpsgezicht¹⁰² (fig. 19). De gebouwen en de walgrachten zijn apart beschermd als monument¹⁰³, evenals de beeldbepalende plataan¹⁰⁴.

Het beschermingsbesluit voor het dorpsgezicht vermeldt het volgende: “*Het Domein ten Bosch, vroeger zogenaamd Goed ten Hulle en Kasteel van Crombrughe, met park en bijgebouwen, is beschermd als dorpsgezicht omwille van het algemeen belang gevormd door de **artistieke en historische waarde**, als voorbeeld van een fraai kasteelsite met een van origine oud kasteel, eind van de 19de eeuw aangepast in neoclassicistische stijl en omgeven door een stijlvol aangelegd en goed onderhouden park en bos met zevenster en voorts voorzien van de typerende aanhorigheden en tuinarchitectuur.*”

Tot de erfgoedkenmerken van het kasteeldomein behoren o.m. de zevenster en de zichtassen. Wat het parkbos betreft behoren de dreven met dreefbomen tot de erfgoedelementen (fig. 20).

¹⁰⁰ <https://www.evergem.be/stedenbouwkundige-verordeningen>
¹⁰¹ <https://www.evergem.be/gemeentelijke-ruimtelijke-uitvoeringsplannen>
¹⁰² <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/10830>
¹⁰³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/10827>
¹⁰⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/8843>

Figuur 20. Vandermaelenkaart met kasteeldomein van Wippelgem en de dreefstructuren.

Contextwaarde

De beukendreef ondersteunt het grotere geheel van het parkbos met zevenster, de gebouwen en omgrachtingen. Ze heeft daarom een contextwaarde, maar minder dan vroeger.

Natuurwaarde

In het kasteeldomein is een ijskelder aanwezig die gebruikt wordt door verschillende soorten overwinterende vleermuizen¹⁰⁵. Het is niet duidelijk of vleermuizen de bomen in de beukendreef als zomer- of winterverblijfplaats of als corridor gebruiken. Hiervoor is bijkomend onderzoek nodig. Verder is er beperkt onderzoek gebeurd naar de avifauna en de flora. Het is wenselijk om te bekijken of en hoe bijkomend onderzoek hier bijkomend relevante gegevens kan opleveren.

Belevingswaarde

De beukendreef/zichtas zorgt momenteel voor een beperkt kwalitatief beeld voor de recreanten en gebruikers van de gebouwen.

Houtopbrengstwaarde

De houtopbrengstwaarde van de aanwezige beukenbomen wordt als verwaarloosbaar beschouwd. Het achterstallig hakhoutbeheer kan mogelijk beperkte inkomsten genereren.

¹⁰⁵ Antea Group. 2019.

5.2.4 Scenario-ontwikkeling

Scenario A

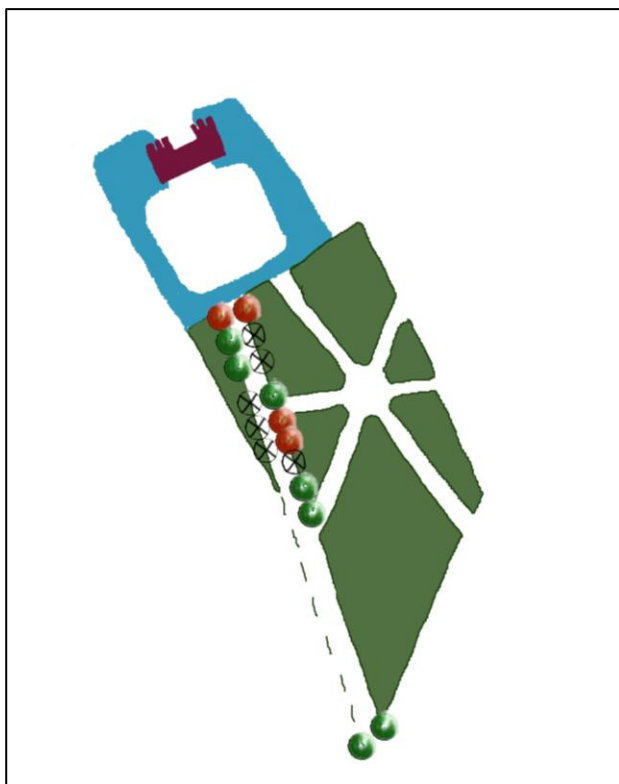
Alle bestaande opgaande beuken worden behouden. Voor de meest risicovolle bomen (takbreuk) wordt een ecologische velling toegepast: van deze bomen blijft enkel de stam staan, maar alle takken worden verwijderd (fig. 21a).

Scenario B

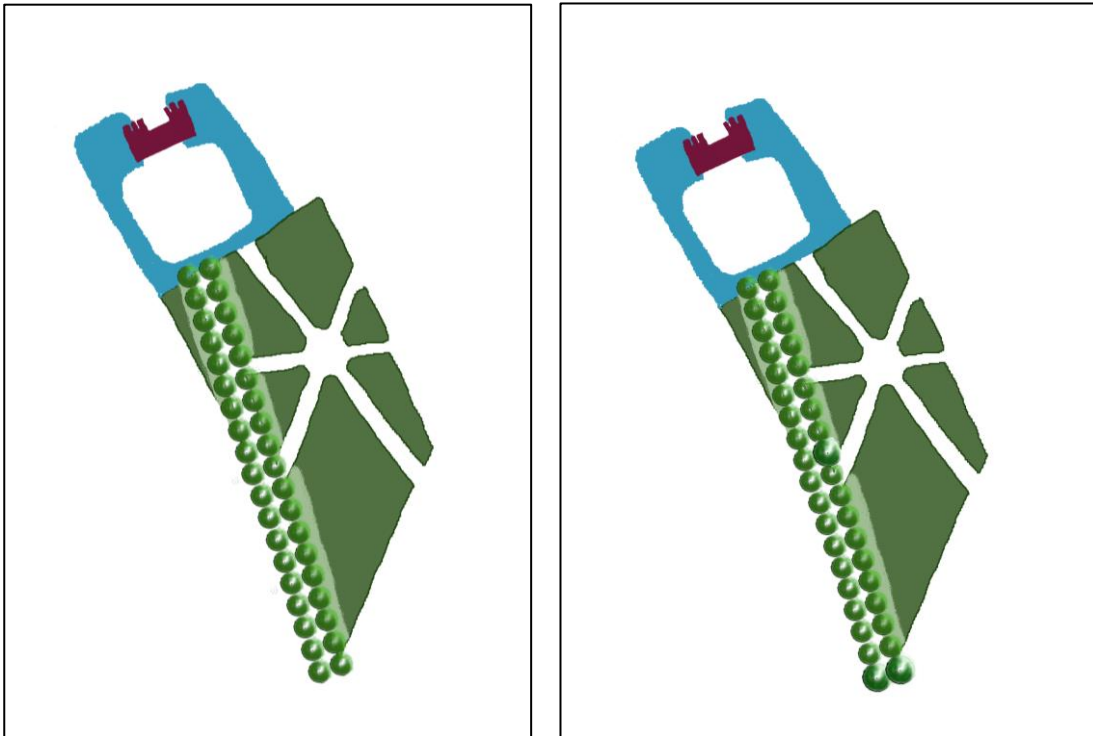
De historische beukendreef wordt volledig vernieuwd: alle beuken worden gerooid (dus incl. uitfrezen van de stronken). Er worden 42 nieuwe beuken aangeplant in hetzelfde plantverband. Aan elke zijde van de dreef wordt in een zone van tien meter breed alle houtige vegetatie terug in hakhout gezet (fig. 21b). Op die manier krijgen de jonge beukenbomen alle groeimogelijkheden. Dit hakhoutbeheer wordt opgenomen in het maatregelenpakket van het regulier beheer van het parkbos.

Scenario C

Dit scenario verschilt slechts in beperkte mate van scenario B. De historische beukendreef wordt bijna volledig vernieuwd: de beuken worden gerooid (dus incl. uitfrezen van de stronken). Er worden 39 nieuwe beuken aangeplant in hetzelfde plantverband. Enkel de twee monumentale beuken die op het einde van de dreef staan en een beuk in het midden blijven behouden. Net als in scenario B wordt aan elke zijde van de dreef in een zone van tien meter breed alle houtige vegetatie terug in hakhout gezet (fig. 21b).

Figuur 21a. Schets van scenario A voor de beukendreef in het kasteeldomein van Wippegem (groen = te behouden, rood = ecologische velling, kruisje = reeds verdwenen; aantal aangeduide bomen louter ter illustratie).

Figuur 21b. Schetsen van scenario B (links) en C (rechts; grote groene bol = te behouden boom) voor de beukendreef in het kasteeldomein van Wippelgem (aantal aangeduide bomen louter ter illustratie).

5.2.5 Afweging en motivering

Afweging t.o.v. de principes

Doordat de resterende bomen – in tanende toestand - in scenario A behouden blijven, krijgt dit scenario op de korte (vijf jaar) en langere (50 jaar) termijn een (sterk) negatieve beoordeling voor het principe “behoud van historische kenmerken en elementen”. Voor scenario B en C is dat het volgende: naarmate de nieuwe aangeplante bomen ouder worden, wordt het principe beter gevolgd. Scenario B scoort op korte termijn volgens dit principe een negatieve score: dit is een onderlinge afweging: de kenmerken worden behouden, de elementen op korte termijn (vijf jaar) niet. In scenario C worden enkele elementen wel behouden.

Het principe “behoud van zeldzame boomsoorten, -ondersoorten, -variëteiten en -cultivars of boombeeldkenmerken” scoren we als ‘niet van toepassing’ gezien de dreefbomen daar niet door gekenmerkt worden.

Scenario’s B en C volgen i.t.t. scenario A het afwegingsprincipe rond het streven naar een homogeen dreefbeeld heel sterk.

Voor de beoordeling ten opzichte van de principes over het leefgebied van soorten en de functie als ecologische corridor werd van de veronderstelling uitgegaan dat de huidige bomen hierin een rol vervullen. Meer onderzoek is hier echter nodig. Omdat scenario C voorziet in het behoud van enkele bomen, scoort het beter op het principe over het leefgebied van soorten.

Scenario C scoort bijgevolg globaal **beter** op de afweging t.o.v. de afwegingsprincipes.

////////////////////////////////////

van het landschap en hem een beter inzicht geven in de beheerperspectieven van de dreef en zijn omgeving.

Het afwegingskader is het resultaat van een **interactief onderzoeksproces** dat bestond uit een combinatie van *desktopresearch*, vergelijkend onderzoek, brainstormsessies en workshops. We startten het onderzoek vanuit een analyse van beoordelingselementen die men gebruikte bij de beoordeling van advies- of toelatingsaanvragen van **dreefdossiers** in beschermd erfgoed. In de eerste onderzoeksfase besteedden we aandacht aan de beoordeling vanuit het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos. Het samen lezen van de verschillende beoordelingselementen maakte duidelijk welke elementen generiek zijn, welke terugkomen bij de verschillende partijen en wat het verschil in belang is tussen de beoordelingselementen onderling. Vervolgens startte met de tweede onderzoeksfase een intensief overlegtraject opgezet met **het projectteam en de klankbordgroep**. Deze bestonden uit deskundigen en vertegenwoordigers vanuit het agentschap Onroerend Erfgoed, Agentschap voor Natuur en Bos, departement Omgeving, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Agentschap Wegen en Verkeer, Vlaamse Landmaatschappij, De Vlaamse Waterweg, lokale besturen, intergemeentelijke onroenderfgoeddiensten, Regionale Landschappen, Natuurpunt vzw, erkende boomverzorgers, academici, de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, Blikveld Landschapsarchitecten, Vereniging voor Openbaar Groen en Erfgoedstichting Vlaams-Brabant. Het projectteam en de klankbordgroep bezochten een aantal concrete cases en analyseerden inhoudelijke en procesmatige struikelblokken van waaruit men kansen formuleerde om tot betere oplossingen te komen. Het debat maakte de beoordelingselementen en de toepassing/interpretatie ervan zichtbaar en ook de complexiteit van de beleidsvelden Onroerend Erfgoed en Natuur. Het interactief proces vormde een ideale voedingsbodem voor de opmaak van een omvattend kader dat beoordeling van vragen over historische dreven in beschermd erfgoed structureert en streeft naar een kwalitatieve en evenwichtige oplossing. We testten tenslotte het ontwerpkader met behulp van concrete cases met de **klankbordgroep**.

Vanuit deze methodologie ontstaat een afwegingskader dat aandacht heeft voor de inhoudelijke aspecten van de afweging en procesmatige elementen. Een geslaagd afwegingsproces start met het scherp krijgen van de **vraag van de eigenaar, van de beheerder of van derden** (STAP 0). Hierbij is het cruciaal om een beeld te krijgen van het langetermijnperspectief. Vervolgens moet het **vooronderzoek** (STAP 1) duidelijk maken binnen welk speelveld naar oplossingen moet worden gezocht. Hierbij focust men op drie sporen. De **normen** (spoor 1) vormen het juridische en regelgevend kader waarbinnen men tot een realiseerbare oplossing zoekt. Het afwegingskader omvat een lijst van vigerende normen die afhankelijk van de specifieke vraag en de exacte locatie moet worden ingezet. Vervolgens brengt men de **waarden** (spoor 2) van een site in kaart. Hiervoor maakt men gebruik van een evenwichtig waardenkader dat bestaat uit de erfgoedwaarde, contextwaarde, natuurwaarde, belevingswaarde en houtopbrengstwaarde. Tenslotte houdt het kader rekening met **kansen en bedreigingen** (spoor 3) uit andere beleidsvelden (recreatie, verkeersveiligheid, gezondheid, klimaatmitigatie ...). Deze moeten de afweging tussen Onroerend Erfgoed en Natuur inspireren in het streven naar win-win oplossingen met de andere beleidsvelden.

Vanuit de kennis die is opgebouwd in het vooronderzoek formuleren we vervolgens oplossingsscenario's (STAP 2). Een oplossingsscenario vormt een antwoord op de vraag van de beheerder, de eigenaar of derden en vertrekt vanuit de kennis die is opgebouwd in het vooronderzoek. Om de opmaak van een oplossingsscenario te sturen bevat dit afwegingskader **zes afwegingsprincipes**. Het agentschap Onroerend Erfgoed en het Agentschap voor Natuur en Bos ondersteunen de richting die deze principes aangeven. In de derde stap beoordeelt men de impact van de scenario's op de waarden. Op basis van deze beoordeling kunnen we de oplossingsscenario's tegen elkaar **afwegen**. De uiteindelijke keuze van het **voorkeursscenario** neemt men in consensus in het bijzijn van de verschillende actoren (STAP 4). Voor dit voorkeursscenario onderzoekt men welke **milderende maatregelen** wenselijk zijn afhankelijk van de aard van de geplande werken, de ligging van de dreef

ten opzichte van het traditioneel landschap en de impact op de waarden. Bij STAP 4 expliciteert en motiveert men de **beslissing** in het verslag van het vooroverleg. Het gekozen voorkeursscenario duidt men schetsmatig aan en motiveert men expliciet. Op basis van dit verslag kan men in consensus het succesvol vergunningstraject (STAP 5) opstarten.

In het **procesmatig luik** van het afwegingskader worden de essentieel/optioneel te betrekken actoren beschreven met een duidelijke rol- en taakomschrijving. Een participatief traject waarbij belanghebbenden in een zo vroeg mogelijk stadium mee aan boord komen, zorgt voor het detecteren en zo veel mogelijk wegnemen van maatschappelijke bezorgdheden. Het kader bevat een aantal **procesmatige principes** dat naast een sneller en kostenbesparend traject ook een kwalitatiever eindresultaat beoogt.

Tenslotte geven **twee voorbeelden** aan hoe men het afwegingskader in de praktijk kan gebruiken.

8 BIJLAGEN

8.1 BRONNEN

Aerts, R., Cornu, T., De Blust, G., Delbaere, B., Keune, H., Spacova, I., Vandenbussche, D. & Van Dyck, H. 2023. Natuur & gezondheid. Van intuïtief verband tot meervoudige maatschappelijke kansen en uitdagingen. *Natuurfocus* 22(4): pp. 159-168.

Afwegingskader voor actieve landbouwbedrijven in beschermd erfgoed. 2016. SumResearch m.m.v. Atelier Romain, Tri.zone en Publius advocaten, Gent. 78 pagina's.

André, E. 1879. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardin*, Paris. 954 pagina's.

Anteagroup. 2019. Geïntegreerd beheersplan Domein kasteel van Wippelgem in opdracht van de gemeente Evergem (<https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/1032>).

Boombescherming op bouwlocaties. 2007. Uitgave door Vereniging Stadswerk Nederland vakgroep Groen, Natuur en Landschap. 1 p.

De Houwer, V., Meganck, L. & Van Herck, K. 2023. *Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria*, Afwegingskaders agentschap Onroerend Erfgoed 13, Brussel. 81 pagina's.

De Schaapmeester, B., Fret, M., Meganck, L. & Vernimme, N. 2015. Handboek “Verankeren van erfgoed in ruimtelijk beleid”, Handleiding agentschap Onroerend Erfgoed, 10, Brussel. p. 17.

Dupon, K. 2022. *Visuele boombeoordeling (VTA) van enkele dreven op het kasteeldomein van Wippelgem en verjongingsadvies i.o.v. de gemeente Evergem*. *Spectrum Boombeheer – boomverzorging en -advies*.

Gillerot, L., Van Der Schueren, L., Bogaert, F., Schaumont, B., Van den Abeele, J.F., Vande Putte, H., Landuyt, D., De Frenne, P., Muys, B. & Verheyen, K. 2023. *Niets koeler dan bomen in je stad. Een studie over hittestress in Gent*. *Natuurfocus*. 22(2): pp. 76-83.

Hermy, M. & Vandekerkhove, K. 2022. *Bosgebieden, biodiversiteitshotspots in een veranderende wereld*. In: Van Uytvanck, J., Hermy, M., De Blust, G. & Hoffmann, M. 2022. *Natuurbeheer. Praktijk en wetenschap hand in hand*. Uitgeverij Sterck & De Vreese.

////////////////////////////////////

Joye, T. 2016. Planmatige aanpak van het beheer van dreven. Toelichting tijdens de studiedag ‘Dreven, beheer en biodiversiteit’. Brussel – 15 december 2016.

Luttik, J. 2000. The value of trees, water en open spaces as reflected by house prices in the Netherlands. Landscape and urban Planning 48: pp. 161-167.

Moereels, J. 2016. De economische kant van drevenbeheer – snoeihout als biomassa. Toelichting tijdens de studiedag ‘Dreven, beheer en biodiversiteit’. Brussel – 15 december 2016.

Read, H., Cornelis, J., Troch, E., Geerts, P., Thomaes, A., Vandekerckhove, K., Verlinde, R., & Joye, T. 2012. Het beheer van veteranabomen: Vertaling van: Read, H. Veteran trees: a guide to good management. 256 pagina’s.

Technisch vademecum “Bomen” – Harmonisch Park- en Groenbeheer. 2008. Agentschap voor Natuur en Bos, Brussel. 415 pagina’s.

Van der Linden, G., Vanmaele, N., Smets, K. & Schepens, A. 2020. Handleiding voor het inventariseren van houtige beplantingen met erfgoedwaarde. Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel. 140 pagina’s.

Van Driessche, T., Van den Bremt, P. & Smets, K. 2017. Handleiding voor het beheer van historische dreven en wegbeplantingen. Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel. 206 pagina’s.

Vander Maelen, Ph. 1846-1854. Carte topographique de la Belgique à l’échelle de 1 à 20.000 en 250 feuilles, dressée sous la direction de Ph. Vander Maelen, fondateur de l’Etablissement géographique de Bruxelles, schaal 1:20.000, originelen berusten bij de Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en Plans, VDM II B.

8.2 SAMENSTELLING STUURGROEP, PROJECTTEAM EN KLANKBORDGROEP

8.2.1 Stuurgroep

Gonda Callaert	Agentschap Onroerend Erfgoed
Marc De Bie	Agentschap Onroerend Erfgoed
Rudy De Graef	Agentschap Onroerend Erfgoed
Anne Stuer	IOED/Regionaal Landschap De Voorkepen
Ines Van Limbergen	IOED/Regionaal Landschap De Voorkepen
Koen Berwaerts	Agentschap Onroerend Erfgoed

8.2.2 Projectteam

Dirk Artois	Agentschap Onroerend Erfgoed
Ruben De Coninck	IOED/Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen
Bart Hoeymans	Agentschap voor Natuur en Bos
Steven Laureys	Agentschap voor Natuur en Bos
Virginie Peeters	Agentschap Onroerend Erfgoed
Pieter-Jan Reynaert	KULeuven
Koen Smets	Agentschap Onroerend Erfgoed
Koen Berwaerts	Agentschap Onroerend Erfgoed

////////////////////////////////////

8.2.3 Klankbordgroep

Kris Boers	Natuurpunt Vleermuizenwerkgroep
Tim Clement	Agentschap voor Natuur en Bos
Karl Cordemans	Vlaamse Landmaatschappij
Nico D'hamers	Erkende boomverzorger
Koert David	Agentschap Onroerend Erfgoed
Veronique de Bethune	Erfgoedraad De Pinte
Kathleen De Clercq	Hogeschool PXL
Kurt De Meulemeester	Agentschap voor Natuur en Bos
Ann De Rycke	Agentschap voor Natuur en Bos
Charlotte De Wit	Regionaal Landschap Rivierenland
Ellen Decraene	Regionaal Landschap De Voorkepen
Jelle Demuynck	Stad Roeselare
Ruth Devolder	Erfgoedstichting Vlaams-Brabant
Hans Druart	Blikveld Landschapsarchitecten
Kjell Dupon	Erkende boomverzorger
Pieter Gerrits	Erkende boomverzorger
Katrien Hebbelinck	Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed
Martin Hermy	KULeuven
Koen Himpe	Agentschap Onroerend Erfgoed
Bert Janssens	Erkende boomverzorger
Conny Lambert	Gemeente Beernem
Alex Lefevre	Natuurpunt Vleermuizenwerkgroep
Ralph Maréchal	Regionaal Landschap Meetjesland & Leievallei
Dries Martens	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete
Charlotte Mergaert	Gemeente Evergem
Jasmine Michielsens	Agentschap Onroerend Erfgoed
Marleen Moelants	Agentschap Wegen en Verkeer
Gilles Paelinck	Regionaal Landschap Houtland & Polders
Kris Pattyn	Gemeente Evergem
Laura Pinson	CO7
Vanessa Reynaert	Agentschap voor Natuur en Bos
Marco Roegiers	Regionaal Landschap Meetjesland & Leievallei
Annelies Schepens	Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen
Eddy Timmers	Agentschap Onroerend Erfgoed
Dries Tys	IOED de Merode
Annelies Van Caenegem	Agentschap Onroerend Erfgoed
Peter Van de Veire	Gemeente Evergem
Hans Van Dyck	UCLouvain
Peter Van Dyck	Vereniging voor Openbaar Groen
Niels Van Steenbergen	De Vlaamse Waterweg
Kris Vandekerkhove	Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Tom Vandelannoite	Raakvlak IOED Brugge en Ommeland
Bob Vandendriessche	Regionaal Landschap Houtland & Polders
Kathleen Vandeputte	Erkende boomverzorger
Anneleen Vanderputten	Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei
Mich Vanderwegen	KULeuven
Nele Vanmaele	Agentschap Onroerend Erfgoed
Wouter Vanpoucke	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete
Axel Verachtert	Departement Omgeving
Josse Verdegem	Gemeente Evergem
Inge Verdurmen	Agentschap Onroerend Erfgoed

////////////////////////////////////

Kris Verheyen
Elien Vernackt
Judith Wouters
Guy Wuyts

UGent
IOED Radar (DVV Midwest)
Agentschap Wegen en Verkeer
Natuurwerk

